

МОДЕЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПІЗНАННЯ ОСОБИ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Калюга К. В.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку криміналістичної науки характеризується трансформацією об'єктів криміналістичного пізнання, ускладненням механізмів злочинної діяльності та появою нових форм утворення, збереження й поширення криміналістично значущої інформації. Технологізація суспільних відносин, цифровізація комунікацій, використання складних технічних систем і функціональна диференціація діяльності суб'єктів зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до дослідження особи злочинця. За таких умов криміналістичне значення мають не лише соціальні, фізико-біологічні та психологічні властивості особи, а й набуті професійні компетентності, функціональна роль суб'єкта у механізмі злочинної діяльності, засвоєні алгоритми поведінки та закономірності їх зовнішнього відображення у системі слідів. Особливо виразно зазначені процеси проявляються у військовій сфері. Військове середовище є нормативно, організаційно, функціонально та професійно структурованою системою, що характеризується ієрархією та субординацією, професійною спеціалізацією її суб'єктів, централізованими механізмами управління, використанням систем озброєння і військової техніки, спеціальних засобів зв'язку, розвідки, навігації та цифрового управління. Зазначені чинники здатні детермінувати не лише спосіб учинення кримінального правопорушення, а й характер функціонального включення окремої особи у механізм злочинної діяльності, її взаємодію з іншими учасниками та специфіку утворюваної криміналістично значущої інформації. Військово-професійна підготовка, бойовий досвід, спеціалізація, навички застосування конкретних систем озброєння, досвід командування, здатність до організації зв'язку, розвідки або прихованого виконання завдань формують стійкі алгоритми професійної поведінки. Реалізуючись у злочинній діяльності, такі алгоритми можуть об'єктивуватися у способі дії, просторово-часовій організації події, характері використаних засобів, структурі комунікацій та специфіці слідової картини. Це створює принципово важливу для криміналістики можливість зворотного пізнання: від системи криміналістично значущих відображень – до способу дії, а від нього – до ймовірних професійних навичок, військової спеціалізації та функціональної ролі невстановленого суб'єкта. Широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України актуалізувала комплекс проблем, пов'язаних із документуванням і розслідуванням воєнних злочинів, кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби, диверсійної та окремих форм колабораційної діяльності, а також інших суспільно небезпечних діянь, механізм учинення та слідове відображення яких детерміновані специфікою військового середовища. Бойова обстановка, динамічність оперативної ситуації, обмежений або відстрочений доступ до місць подій, значні масиви цифрової інформації, використання сучасних систем озброєння, безпілотних технологій та електронних засобів комунікації істотно змінюють характер слідоутворення й потребують розвитку

спеціалізованих криміналістичних підходів до виявлення, одержання, фіксації, дослідження, оцінки та використання інформації про злочинну діяльність і причетних до неї осіб. Водночас недостатньо дослідженими залишаються закономірності відображення військово-професійних властивостей особи у способі дії та слідовій картині; залежність характеру криміналістично значущої інформації від функціональної ролі суб'єкта; співвідношення локалізованих контактних слідів із просторово, часово й інформаційно розподіленими відображеннями діяльності різних учасників; можливість реконструкції військової спеціалізації, професійних навичок, функціонального типу та поведінкової моделі невстановленої особи. Окремого теоретичного осмислення потребують закономірності об'єктивізації поведінкових моделей особи військового злочинця в інформаційному середовищі та можливості використання виявлених поведінкових патернів для реконструкції й прогнозування її ймовірної подальшої поведінки. Отже, наукова проблема полягає не лише у визначенні переліку властивостей особи військового злочинця або їх класифікації, а у встановленні закономірних зв'язків між властивостями особи, її військово-професійною підготовкою, функціональним включенням у механізм злочинної діяльності, поведінковою реалізацією та специфікою слідового відображення. Її вирішення потребує переходу від статичного опису особи військового злочинця до побудови моделі її криміналістичного пізнання, заснованої на зворотній реконструкції ймовірних властивостей суб'єкта за системою криміналістично значущих відображень його діяльності¹². З огляду на викладене пропонуємо авторське визначення військової криміналістики. Військова криміналістика – це спеціалізована теорія криміналістичної науки, що досліджує закономірності формування, організації, реалізації та відображення злочинної діяльності у військовій сфері, а також закономірності виявлення, одержання, фіксації, дослідження, оцінки й використання криміналістично значущої інформації про таку діяльність і на цій основі розробляє спеціальні криміналістичні засоби, прийоми, методи, технології та рекомендації щодо виявлення, документування й розслідування кримінальних правопорушень, механізм учинення та слідове відображення яких детерміновані специфікою військового середовища. Запропоноване розуміння не обмежує предмет військової криміналістики виключно воєнними злочинами або періодом збройного конфлікту, а охоплює інші кримінальні правопорушення, механізм учинення та слідове відображення яких зумовлені специфікою військового середовища³⁴. Метою дослідження є розроблення дворівневої функціонально-поведінкової моделі криміналістичного пізнання особи

¹ UNESCO; International Association of Prosecutors. Guidelines for Prosecutors on Digital Evidence Collection in Compliance with International Standards on Freedom of Expression and Privacy. Paris : UNESCO, 2025. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395060>.

² Оржинська Е. І. Воєнна криміналістика як окрема теорія. С. 267-293. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/505/13422/28098-1?inline=1>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-11>.

³ Калюга К. В. Військова криміналістика як окрема галузь знань: сучасний стан і перспективи розвитку. *Ucraina militaris* : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29–30 жовтня 2025 р.) / за ред. К. В. Єргідзей, В. В. Корнієнка. Київ : НУОУ, 2025. С. 430-433. URL: <https://mail.nouu.org.ua/assets/documents/tezy-ucraina-militaris-1a.pdf>.

⁴ Калюга К. В. Термінологічний апарат військової криміналістики. Наука і вища освіта: матеріали XXXIV Міжнародна наукова конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Запоріжжя, 12 листопада 2025 року). Запоріжжя : КПУ, 2025. С. 29-30.

військового злочинця шляхом визначення системи її криміналістично значущих властивостей, установлення закономірностей їх реалізації та відображення у механізмі злочинної діяльності, обґрунтування функціонально-криміналістичної типізації та поведінкових моделей, а також визначення можливостей зворотної реконструкції ймовірних військово-професійних, функціональних і поведінкових характеристик нестановленої особи для формування її інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета, висунення версій і визначення напрямів пошуку доказової інформації.

1. Чому саме «військова криміналістика», а не «воєнна криміналістика»

Запропонована назва спеціалізованої теорії – «військова криміналістика» – має не лише термінологічне, а й предметно-методологічне значення, оскільки безпосередньо пов'язана з визначенням сфери досліджуваних закономірностей, меж криміналістичного пізнання та перспектив розвитку відповідного напрямку криміналістичної науки. Назва спеціалізованої криміналістичної теорії, на нашу думку, повинна відображати передусім специфіку тієї сфери об'єктивної реальності, у межах якої формуються особливі закономірності злочинної діяльності та її криміналістично значущого відображення, а не лише окрему кримінально-правову категорію діянь або конкретні історичні умови їх учинення. У цьому контексті принципового значення набуває розмежування понять «воєнний» і «військовий». Термін «воєнний» семантично та юридично пов'язаний насамперед із війною, збройним конфліктом, веденням воєнних дій та відповідними міжнародно-правовими режимами. У кримінально-правовій і міжнародно-правовій площині він закономірно використовується у понятті «воєнні злочини», яким охоплюються серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, що тягнуть індивідуальну кримінальну відповідальність. Відповідно, використання терміну «воєнна криміналістика» зміщує предметний акцент у напрямі криміналістичного забезпечення виявлення, документування та розслідування злочинної діяльності, пов'язаної зі збройним конфліктом, насамперед воєнних злочинів⁵⁶⁷.

Поняття «військовий», натомість, характеризує належність до військової сфери як особливого нормативно, організаційно, функціонально та професійно структурованого середовища людської діяльності. Таке середовище охоплює проходження військової служби, функціонування військових формувань і органів військового управління, систему командування та підпорядкування, бойову й спеціальну підготовку, військову дисципліну, логістичне забезпечення, експлуатацію озброєння та військової техніки, використання спеціальних систем зв'язку, розвідки,

⁵ Amnesty International. *Official website*. URL: <https://www.amnesty.org>.

⁶ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 14-37.

⁷ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 215.

навігації й цифрового управління⁸⁹. Його криміналістичне значення полягає у тому, що зазначені характеристики здатні детермінувати механізм злочинної діяльності, функціональний розподіл дій між її учасниками, способи використання спеціальних засобів та характер утворюваних криміналістично значущих відображень¹⁰.

Саме специфіка військового середовища, а не факт існування війни як такий, становить вихідний предметноутворювальний критерій запропонованої нами спеціалізованої теорії. Злочинна діяльність, механізм якої детермінований військовою ієрархією, професійною спеціалізацією, функціональним розподілом, системою командування, доступом до спеціальних систем озброєння або військових інформаційних ресурсів, може здійснюватися як в умовах міжнародного чи неміжнародного збройного конфлікту, так і поза межами активних бойових дій. Відповідно, обмеження предмета відповідного криміналістичного напрямку виключно умовами війни не дозволяло б охопити весь комплекс специфічних закономірностей злочинної діяльності, сформованих саме військовим середовищем¹¹¹².

З цих позицій поняття «військова криміналістика» пропонується використовувати для позначення спеціалізованої теорії, предметом якої є криміналістичні закономірності злочинної діяльності та утворення, виявлення, дослідження й використання криміналістично значущої інформації у випадках, коли механізм відповідної діяльності та її слідове відображення детерміновані специфікою військового середовища. Предметна сфера такого дослідження не визначається виключно кримінально-правовою кваліфікацією діяння. До неї можуть належати кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, воєнні злочини, кримінальні правопорушення, пов'язані з функціонуванням системи військового управління або використанням військових ресурсів, а також окремі інші суспільно небезпечні діяння за умови, що специфіка їх механізму та криміналістичного відображення обумовлена військовим середовищем.

Такий підхід дозволяє уникнути механічного ототожнення військової криміналістики з криміналістичною методикою розслідування військових

⁸ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

⁹ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

¹⁰ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 14-37.

¹¹ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

¹² Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

кримінальних правопорушень. Визначальним критерієм віднесення певного об'єкта до предметної сфери військової криміналістики є не лише належність конкретного діяння до певного розділу кримінального закону, а наявність специфічних закономірностей механізму злочинної діяльності та її інформаційного відображення, детермінованих структурою, функціями, професійними алгоритмами й техніко-організаційними можливостями військового середовища.

Покажемо у цьому аспекті є принцип системності наукової термінології. У суміжних галузях знань усталеними є поняття «військове право», «військова психологія», «військова медицина», «військова педагогіка», «військова соціологія», «військова логістика». У кожному з таких випадків прикметник «військовий» вказує не на часовий період війни, а на специфічну сферу діяльності, інституційне середовище та особливий об'єкт наукового пізнання. Використання терміну «військова криміналістика» відповідає аналогічній логіці предметної спеціалізації наукового знання¹³.

Не менш важливим є прогностичний аспект запропонованого підходу. Необхідність криміналістичного пізнання закономірностей злочинної діяльності у військовому середовищі не припиняється із завершенням активної фази бойових дій або припиненням дії правового режиму воєнного стану. Функціонування військових формувань, систем військового управління, спеціальних систем озброєння та інформаційних ресурсів, а також розслідування кримінальних правопорушень у військовій сфері об'єктивно зберігають потребу у спеціалізованих криміналістичних засобах, методах і рекомендаціях. Отже, часова прив'язка відповідного напрямку виключно до війни або збройного конфлікту методологічно звужувала б перспективи його розвитку.

Таким чином, вибір терміна «військова криміналістика» ґрунтується на предметному критерії: визначальним для формування спеціалізованої криміналістичної теорії є існування специфічних закономірностей злочинної діяльності та її криміналістично значущого відображення, детермінованих військовим середовищем. Поняття «воєнна криміналістика» доцільно пов'язувати з криміналістичним забезпеченням документування та розслідування злочинної діяльності в контексті збройного конфлікту, передусім воєнних злочинів. Військова криміналістика має інший предметний масштаб: її концептуальним центром є не війна як історико-правовий стан і не окрема категорія кримінальних правопорушень, а військове середовище як специфічна детермінанта механізму злочинної діяльності та закономірностей її криміналістичного відображення. Саме ця обставина, на нашу думку, обґрунтовує використання терміна «військова криміналістика» для позначення запропонованої спеціалізованої теорії криміналістичної науки¹⁴.

¹³ Дрозд О. Ю., Журавльов Д. В., Шкляр С. В. та ін. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. О. Ю. Дрозда. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 1472 с.

¹⁴ Canter D. Criminal Shadows: Inside the Mind of the Serial Killer. London : HarperCollins, 1994. P. 23-39.

2. Поняття особи військового злочинця та криміналістичне значення її властивостей

Поняття особи злочинця традиційно посідає важливе місце у криміналістиці, оскільки інформація про її властивості використовується під час реконструкції механізму кримінального правопорушення, висування криміналістичних версій, визначення напрямів пошуку доказової інформації та формування ймовірного криміналістичного портрета невідомої особи. У військовій криміналістиці значення цієї категорії набуває додаткової специфіки, зумовленої функціональною розподіленістю окремих механізмів злочинної діяльності, професійною спеціалізацією їх учасників, використанням систем озброєння, військової техніки, спеціальних засобів зв'язку та цифрового управління, а також нормативно визначеною субординацією й ієрархічною структурою військового середовища.

У криміналістичному розумінні особа злочинця може розглядатися як носій системи соціальних, фізико-біологічних, психологічних та інших індивідуально значущих властивостей, які здатні реалізовуватися у злочинній діяльності та об'єктивуватися у пов'язаній із нею криміналістично значущій інформації. Для криміналістики принципове значення має не лише встановлення факту наявності певної властивості, а пізнання механізму її діяльнісного прояву та інформаційного відображення. Саме можливість переходу від властивості особи до особливостей її дій, а від системи криміналістично значущих відображень – до зворотної реконструкції ймовірних властивостей суб'єкта визначає криміналістичний зміст досліджуваної категорії¹⁵¹⁶.

У межах цього дослідження *особу військового злочинця* пропонуємо розуміти як особу, криміналістично значущі властивості, професійно сформовані можливості та функціональне включення якої у механізм злочинної діяльності пов'язані зі специфікою військового середовища й закономірно об'єктивуються у способі дії, характері використаних засобів, взаємодії з іншими учасниками та системі матеріальних, ідеальних, цифрових, документальних, інформаційних і кореляційних відображень.

Запропоноване визначення ґрунтується не лише на кримінально-правовому статусі суб'єкта або формальній належності особи до військового формування. Визначальним для військово-криміналістичного пізнання є детермінуючий зв'язок між специфікою військового середовища, властивостями та професійно сформованими можливостями особи, способом її функціонального включення у механізм злочинної діяльності й характером утворюваної криміналістично значущої інформації. Відтак предметом дослідження можуть бути не лише властивості військовослужбовця як формально визначеного спеціального суб'єкта, а й криміналістично значущі характеристики іншої особи, якщо її злочинна діяльність реалізується з використанням професійних

¹⁵ Дрозд О. Ю., Журавльов Д. В., Шкляр С. В. та ін. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. О. Ю. Дрозда. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 1472 с.

¹⁶ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 215.

алгоритмів, техніко-організаційних можливостей, систем управління, озброєння, інформаційних ресурсів або функціональних зв'язків військового середовища¹⁷¹⁸.

Криміналістичне значення властивостей особи військового злочинця визначається не фактом їх існування, а можливістю встановлення закономірностей їх реалізації та зовнішнього відображення у механізмі злочинної діяльності. Одна й та сама властивість може мати різний ступінь криміналістичної інформативності залежно від характеру події, функціональної ролі суб'єкта та способу його взаємодії з обстановкою. Так, фізична підготовка може об'єктивуватися у способі подолання перешкод і просторовій динаміці дій; спеціальна військова підготовка – у характері застосування конкретної системи озброєння; досвід командування – у структурі інформаційних потоків і послідовності управлінських рішень; навички розвідки – у способах прихованого спостереження, збору та передавання інформації. Отже, криміналістично значущою є не властивість сама по собі, а система її діяльнісних та інформаційних проявів¹⁹²⁰²¹.

Звідси випливає принципова для нашого дослідження теза: властивість особи → її діяльнісна реалізація → криміналістично значуще відображення становлять взаємопов'язані елементи механізму криміналістичного відображення. Криміналістичне пізнання здійснюється у зворотному напрямі: криміналістично значущі відображення → реконструкція способу дії → встановлення ймовірних професійно сформованих можливостей і властивостей особи. Саме ця зворотна реконструкція становить методологічну основу формування криміналістичного портрета невстановленого суб'єкта.

У зв'язку з цим інформаційно-реконструктивний *криміналістичний портрет* особи військового злочинця пропонуємо визначати як сформовану в результаті комплексного аналізу системи криміналістично значущих відображень ймовірнісну інформаційну модель властивостей, професійно сформованих можливостей, функціональної ролі та поведінкових характеристик невстановленого суб'єкта, призначену для висунення й перевірки криміналістичних версій, звуження кола ймовірних осіб, визначення напрямів пошуку доказової інформації та прогнозування ймовірної подальшої поведінки.

Ймовірнісний характер такого портрета є його принциповою методологічною властивістю. Встановлений спосіб застосування зброї не доводить автоматично належність особи до конкретної військової спеціальності; характер цифрової

¹⁷ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 74-80.

¹⁸ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 215.

¹⁹ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 74-80.

²⁰ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 215

²¹ Салтевський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРЮ КВШ МВС СРСР, 1983. С. 7-13.

комунікації не є самостійним доказом виконання командної функції; зміна поведінкового патерну не підтверджує без додаткової перевірки усвідомлення особою загрози викриття. Кожна реконструйована характеристика повинна розглядатися як криміналістична версія відповідного рівня ймовірності та перевірятися шляхом зіставлення незалежних інформаційних відображень²²²³.

Саме тому в межах запропонованої концепції необхідно розмежовувати структуру криміналістично значущих властивостей особи військового злочинця та рівні її криміналістичного моделювання. До системи властивостей особи доцільно віднести фізико-біологічні, соціальні, психологічні, військово-професійні та цифрово-поведінкові характеристики. Функціонально-криміналістичний тип і поведінкова модель не є однопорядковими з названими властивостями структурними елементами особи. Вони становлять аналітичні результати криміналістичної реконструкції: функціонально-криміналістичний тип відображає спосіб включення суб'єкта у механізм злочинної діяльності, а поведінкова модель – стійку спрямованість і динаміку криміналістично значущого реагування особи. Отже, подальше дослідження особи військового злочинця доцільно здійснювати у двох взаємопов'язаних площинах. Перша – властивісна, спрямована на встановлення системи фізико-біологічних, соціальних, психологічних, військово-професійних і цифрово-поведінкових характеристик та закономірностей їх криміналістичного відображення. Друга – реконструктивно-модельна, у межах якої на основі системи доступних відображень визначаються ймовірний функціонально-криміналістичний тип суб'єкта та характерна для нього поведінкова модель. Посаднання зазначених площин створює методологічну основу запропонованої дворівневої функціонально-поведінкової моделі криміналістичного пізнання особи військового злочинця.

3. Фізико-біологічні властивості особи військового злочинця та закономірності їх криміналістичного відображення

Фізико-біологічні властивості становлять один із базових рівнів криміналістичного пізнання особи військового злочинця та охоплюють анатомічні, фізіологічні, біометричні й генетично детерміновані характеристики людини, здатні безпосередньо або опосередковано об'єктивуватися у криміналістично значущій інформації. Їх значення не обмежується можливістю індивідуальної ідентифікації особи. У певних умовах система таких відображень дозволяє реконструювати окремі фізичні й функціональні можливості невстановленого суб'єкта, особливості його просторової поведінки та характер взаємодії з матеріальною обстановкою події²⁴.

До фізико-біологічних властивостей особи доцільно віднести анатомічні характеристики – стать, вік, зріст, особливості статури й зовнішності, індивідуальні

²² Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 81-87.

²³ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 219 с.

²⁴ The UN Guidelines on "Battlefield" Evidence and Terrorist Offences: A Frame, a Monet, or a Patchwork? 2020. JustSecurity. URL : <https://www.justsecurity.org/72094/the-un-guidelines-on-battlefield-evidence-and-terrorist-offences-a-frame-a-monet-or-a-patchwork/>.

прикмети, шрами, татуювання, стійкі наслідки травм і поранень; біометричні характеристики – особливості папілярних узорів, голосу, ходи, геометрії та морфології обличчя, інших біометрично вимірюваних параметрів; фізіологічні характеристики – функціональні особливості організму, фізичну витривалість, рухові обмеження, стійкі наслідки захворювань, травм, контузій і поранень; генетично зумовлені та молекулярно-генетичні характеристики, інформація про які може використовуватися під час ідентифікаційних та діагностичних криміналістичних досліджень. Водночас сам факт наявності певної фізико-біологічної властивості не надає їй автоматичного криміналістичного значення. Такого значення вона набуває лише за умови існування інформаційно пізнаваного зв'язку між властивістю особи, способом її діяльнісної реалізації та характером утвореного відображення. Зріст особи як біологічна характеристика сам по собі не є об'єктом криміналістичного пізнання невстановленого суб'єкта доти, доки його ймовірні параметри не можуть бути реконструйовані за просторовими характеристиками слідів, відеозображенням, співвідношенням антропометричних орієнтирів або іншою доступною інформацією. Аналогічно, наслідок поранення набуває криміналістичного значення тоді, коли зумовлене ним функціональне обмеження об'єктивується у специфіці ходи, асиметрії рухів, характері навантаження кінцівок, способі переміщення або інших повторюваних особливостях поведінки²⁵²⁶²⁷.

Отже, для фізико-біологічного рівня особи характерний специфічний механізм криміналістичного відображення: морфологічна або фізіологічна властивість → функціональна можливість чи обмеження → особливість фізичної дії → матеріальне або цифрове зафіксоване відображення. Криміналістичне пізнання здійснюється у зворотному напрямі – від установлених параметрів сліду, просторової динаміки дій або біометрично значущого відображення до реконструкції ймовірної фізико-біологічної характеристики особи.

Така закономірність особливо виразно проявляється у дослідженні рухової поведінки суб'єкта. Антропометричні параметри, фізична сила, витривалість, координатація рухів, наявність стійких функціональних обмежень закономірно впливають на довжину й ритм кроку, розподіл навантаження, спосіб подолання перешкод, темп переміщення, характер перенесення вантажу, зброї або спорядження²⁸. Окремо взята особливість руху, як правило, не дозволяє сформулювати достовірний висновок про властивості особи. Проте повторювана сукупність просторово-динамічних характеристик, зафіксована у матеріальних слідах, фото– і відеоматеріалах або даних технічних систем спостереження, може утворювати

²⁵ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 74-101.

²⁶ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 219.

²⁷ Салтєвський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРЮ КВШ МВС СРСР, 1983. С. 7-31.

²⁸ Салтєвський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРЮ КВШ МВС СРСР, 1983. С. 7-13.

інформаційну модель, придатну для висунення версії щодо фізичних можливостей або стійких функціональних обмежень нестановленого суб'єкта.

У цьому аспекті доцільно розмежовувати ідентифікаційне та реконструктивне значення фізико-біологічних властивостей. Ідентифікаційне значення полягає у можливості встановлення конкретної особи за індивідуалізуючими характеристиками – папілярними зображеннями, молекулярно-генетичним профілем, комплексом ознак зовнішності або іншими придатними для ідентифікації відображеннями. Реконструктивне значення полягає у можливості за системою неповних, опосередкованих і взаємопов'язаних відображень сформувати ймовірнісне уявлення про окремі фізико-біологічні властивості ще не встановленої особи. Саме другий напрям набуває особливого значення для формування інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета. Специфіка військового середовища створює додаткові умови для прояву фізико-біологічних властивостей особи. Діяльність, пов'язана з переміщенням у складному рельєфі, тривалим фізичним навантаженням, перенесенням озброєння та спорядження, перебуванням у засобах індивідуального захисту, керуванням окремими видами техніки або виконанням спеціалізованих завдань, висуває певні вимоги до фізичних і функціональних можливостей суб'єкта. Тому встановлена система фізичних дій у конкретній обстановці може використовуватися не лише для реконструкції антропометричних або фізіологічних характеристик особи, а й для оцінки функціональної сумісності нестановленого суб'єкта з певним видом військової діяльності²⁹³⁰³¹.

Під функціональною сумісністю у цьому контексті пропонуємо розуміти ймовірнісно встановлювану відповідність реконструйованих фізико-біологічних можливостей особи об'єктивним вимогам виконання конкретної дії або комплексу дій у військовому середовищі. Йдеться не про автоматичне встановлення військової спеціальності за фізичними характеристиками, а про криміналістичне виключення або, навпаки, пріоритетну перевірку окремих версій. Якщо реконструйований механізм події об'єктивно передбачав виконання тривалого фізичного навантаження, специфічну координацію рухів, роботу в обмеженому просторі або подолання складних перешкод, інформація про фізичні можливості й функціональні обмеження ймовірного суб'єкта може набувати версійного значення.

Водночас між фізико-біологічними та військово-професійними властивостями особи існує не тотожність, а кореляційний зв'язок. Високий рівень фізичної витривалості не доводить належності особи до спеціального підрозділу; характерна рухова поведінка не встановлює автоматично наявність бойового досвіду; спосіб перенесення зброї сам по собі не підтверджує конкретну військову спеціальність.

²⁹ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2>.

³⁰ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

³¹ Салтєвський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДіРІО КВШ МВС СРСР, 1983. С. 7-13.

Однак збіг кількох незалежних відображень – фізичних параметрів дій, характеру переміщення, способу взаємодії зі спорядженням та інших криміналістично значущих ознак – може підвищувати обґрунтованість відповідної криміналістичної версії.

У зв'язку з цим пропонуємо виходити із закономірності сукупного реконструктивного значення фізико-біологічних відображень: криміналістична інформативність окремої фізико-біологічної ознаки, як правило, є обмеженою, тоді як її стійке поєднання з іншими незалежними відображеннями здатне істотно підвищувати рівень обґрунтованості висновку про ймовірні властивості невстановленої особи. Відтак реконструкція фізико-біологічних характеристик повинна здійснюватися не шляхом прямого приписування властивості за одиничним слідом, а через інтегративний аналіз системи матеріальних, біологічних, біометричних і цифрово зафіксованих відображень.

Важливим методологічним обмеженням є недопустимість змішування фізико-біологічних властивостей із психологічними та військово-професійними характеристиками особи. Темперамент, емоційна стійкість, особливості реагування на стрес і психологічна адаптація до екстремальних умов належать до психологічного рівня дослідження. Бойовий досвід, тактична підготовка, навички використання систем озброєння, засобів зв'язку або спеціальної техніки характеризують військово-професійні властивості. Наслідки поранення, контузії або травми можуть досліджуватися у фізико-біологічній площині лише в частині їх стійкого фізіологічного чи функціонального прояву. Причини набуття відповідної травми та її зв'язок із професійною діяльністю становлять інший рівень криміналістичного аналізу.

Таким чином, фізико-біологічні властивості особи військового злочинця становлять первинний морфофункціональний рівень її криміналістичного пізнання. Їх криміналістичне значення визначається здатністю об'єктивуватися у системі матеріальних, біологічних, біометричних і цифрово зафіксованих відображень та забезпечувати зворотну реконструкцію ймовірних фізичних і функціональних характеристик невстановленого суб'єкта. У військовій криміналістиці така реконструкція набуває додаткового значення через можливість оцінки функціональної сумісності особи з окремими видами військової діяльності. Водночас відповідні висновки мають імовірнісний характер і набувають криміналістичної обґрунтованості лише внаслідок комплексного аналізу системи незалежних, взаємопов'язаних відображень.

4. Соціальні властивості особи військового злочинця та закономірності їх криміналістичного відображення

Соціальні властивості особи військового злочинця характеризують її положення у системі суспільних, правових, службових і групових відносин та відображають сформовану сукупність соціальних зв'язків, статусних позицій і можливостей взаємодії з іншими суб'єктами. У криміналістичному аспекті їх значення визначається не самим фактом належності особи до певної соціальної або професійної групи, а здатністю відповідної соціальної позиції створювати, обмежувати або модифікувати реальні можливості участі суб'єкта у механізмі злочинної діяльності. У військовій криміналістиці соціальні властивості набувають специфічного змісту, оскільки військове середовище становить формалізовану соціально-організаційну систему, у межах якої статус особи пов'язаний із нормативно визначеним обсягом повноважень,

системою підпорядкування, доступом до інформації, матеріальних ресурсів, озброєння й військової техніки, можливістю використання спеціальних каналів комунікації та участю у процесах прийняття і реалізації управлінських рішень. Відтак соціальна позиція військовослужбовця здатна виступати не лише характеристикою його особи, а й організаційною передумовою певного способу функціонального включення у механізм злочинної діяльності³².

До соціальних властивостей особи військового злочинця доцільно відносити соціально-демографічні характеристики – вік, освіту, громадянство, сімейний стан, місце проживання та інші відомості, що характеризують загальну соціальну позицію особи; соціально-статусні характеристики – професію, посаду, службове становище та інші показники статусної позиції; соціально-правові характеристики – відомості про попереднє притягнення до юридичної відповідальності, судимості, дисциплінарні стягнення, службові перевірки та інші юридично значущі факти соціально-службової біографії; соціально-групові характеристики – належність до певного військового колективу або іншої соціальної групи, систему формальних і неформальних зв'язків, фактичний авторитет, характер взаємодії з командуванням і підлеглими, стійкість групових контактів та ступінь включеності особи у колективні механізми діяльності.

Проте криміналістична інформативність зазначених властивостей є неоднаковою. Вік, сімейний стан або громадянство можуть мати переважно орієнтувальне чи ідентифікаційне значення, тоді як службове становище, характер зв'язків, фактичний авторитет, доступ до ресурсів та включеність у стійкі комунікаційні структури здатні безпосередньо впливати на механізм злочинної діяльності. Тому соціальні властивості особи військового злочинця доцільно оцінювати не як статичний перелік біографічних відомостей, а за ступенем їх діяльнісної та реконструктивної значущості для конкретного механізму кримінального правопорушення.

У цьому аспекті пропонуємо виділяти соціально-функціональний потенціал особи – сукупність об'єктивно та фактично доступних суб'єкту можливостей впливати на перебіг подій, одержувати, передавати або блокувати інформацію, використовувати матеріальні й технічні ресурси, залучати інших осіб, координувати їхні дії або створювати умови для приховування кримінально протиправної діяльності, що зумовлені його соціально-службовою позицією та системою зв'язків.

Соціально-функціональний потенціал не є тотожним функціонально-криміналістичному типу особи. Перший характеризує можливість певної участі, сформовану соціально-службовою позицією суб'єкта; другий відображає фактично реконструйований спосіб його включення у механізм конкретної злочинної діяльності. Командна посада може створювати потенційну можливість віддання наказу, однак сама по собі не доводить реалізації командної функції у конкретному злочинному механізмі. Наявність доступу до службової інформації створює можливість її передавання, але не підтверджує факту такого передавання. Саме тому криміналістичний аналіз повинен здійснювати перехід від встановлення соціально зумовленої можливості до виявлення її фактичної діяльнісної реалізації.

Відповідно, для соціального рівня криміналістичного пізнання особи військового злочинця характерним є такий механізм: соціально-службова позиція → доступ до

³² Inman K., Rudin N. The Origin of Evidence. *Forensic Science International*. 2002. Vol. 126. No. 1. P. 11–16. DOI: 10.1016/S0379-0738(02)00031-2.

інформації, ресурсів і соціальних зв'язків → соціально-функціональний потенціал → фактична реалізація відповідної можливості у злочинній діяльності → організаційне, документальне, комунікаційне або цифрове відображення. Криміналістична реконструкція здійснюється у зворотному напрямі – від системи виявлених інформаційних відображень до встановлення фактичних зв'язків, доступу, реальних можливостей суб'єкта та його місця у соціально-службовій структурі.

На відміну від фізико-біологічних властивостей, які можуть безпосередньо відображатися у морфологічних, біологічних або просторово-динамічних характеристиках слідів, соціальні властивості переважно утворюють розподілену систему опосередкованих інформаційних відображень. Відомості про соціально-службову позицію особи можуть міститися у кадрових і службових документах, наказах, журналах обліку, документації щодо видачі озброєння або техніки, схемах підпорядкування, даних про переміщення підрозділів, електронному листуванні, цифрових комунікаціях, відомостях про частоту й спрямованість контактів, показаннях співслужбовців, підлеглих, командирів, потерпілих та інших осіб. При цьому окреме інформаційне джерело може відображати лише фрагмент соціальної позиції суб'єкта. Штатний документ встановлює формальну посаду; журнал обліку – доступ до певного ресурсу; цифрова комунікація – фактичний контакт; показання співслужбовця – характер неформального впливу; послідовність інформаційних обмінів – реальне місце особи у комунікаційній структурі. Лише їх інтегративний аналіз дозволяє реконструювати фактичну соціально-службову позицію особи у досліджуваному механізмі події³³³⁴.

Саме тому принципового значення набуває розмежування формального та фактичного соціально-службового статусу. Формальний статус визначається нормативно, організаційно або документально закріпленою позицією особи. Фактичний статус відображає реальний обсяг її впливу, доступу до інформації й ресурсів, інтенсивність комунікацій, можливість координувати інших осіб та фактичну участь у прийнятті або реалізації рішень.

У військовому середовищі ці статуси можуть не збігатися. Особа, яка формально займає нижчу службову позицію, може внаслідок професійного досвіду, неформального авторитету, особистих зв'язків або фактичного контролю над інформаційним чи технічним ресурсом здійснювати істотний вплив на дії інших учасників. І навпаки, наявність високого військового звання або керівної посади не дозволяє автоматично зробити висновки про безпосередню участь особи у конкретному механізмі злочинної діяльності.

Звідси впливає закономірність статусно-функціональної нетотожності: формально закріплений соціально-службовий статус суб'єкта не завжди тотожний його фактичній функціональній ролі у механізмі злочинної діяльності. Чим складнішою, ієрархічно розподіленішою та інформаційно опосередкованішою є

³³ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 81-87.

³⁴ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 223.

досліджувана діяльність, тим менш обґрунтованим є пряме виведення функціональної ролі особи виключно з її формальної посади або військового звання³⁵.

Встановлення фактичного статусу потребує дослідження не лише вертикальних відносин «командир – підлеглий», а й горизонтальних та неформальних зв'язків між учасниками. У цьому контексті криміналістично значущими можуть бути повторюваність контактів, послідовність передавання інформації, напрям комунікаційних потоків, часові інтервали між одержанням інформації однією особою та діями інших учасників, стійкість окремих груп взаємодії, а також зміна структури контактів до, під час і після досліджуваної події³⁶³⁷.

Такий підхід дозволяє перейти від традиційного вивчення «соціальних зв'язків особи» до реконструкції соціально-комунікаційної архітектури злочинної діяльності. Під нею пропонуємо розуміти криміналістично реконструйовану систему формальних і фактичних зв'язків між учасниками, через які здійснювалися передавання інформації, координація дій, реалізація впливу, доступ до ресурсів та функціональна взаємодія у межах механізму досліджуваної події.

Криміналістичне значення такої реконструкції полягає у можливості встановити осіб, які формально не залишили локалізованих контактних слідів на місці безпосередньої реалізації злочинного результату, однак їхня участь могла об'єктивуватися у структурі інформаційних потоків, управлінських рішень, доступі до ресурсів або закономірній послідовності дій інших учасників. У цьому проявляється зв'язок соціальних властивостей особи із запропонованою нами закономірністю функціональної дистанції: зі збільшенням дистанції суб'єкта від безпосереднього злочинного результату значення локалізованих контактних слідів може зменшуватися, тоді як криміналістична інформативність організаційних, документальних, комунікаційних, цифрових і кореляційних відображень – зростати. Особливої обережності потребує оцінка групової належності особи. Сам факт перебування суб'єкта у складі конкретного військового підрозділу, участі у певній операції або наявності стійких контактів з іншими особами не може автоматично розглядатися як підтвердження його участі у злочинній діяльності. Групова належність має орієнтувальне та версійне значення лише у поєднанні з відображеннями конкретних дій, рішень, комунікацій або реалізованого доступу. Такий підхід є принципово важливим для недопущення підміни криміналістичної реконструкції механічним перенесенням характеристик групи на окремого її учасника.

Соціальні властивості необхідно також відмежовувати від психологічних і військово-професійних характеристик особи. Мотиви, ціннісні орієнтації,

³⁵ Вейц А. М. Воєнна криміналістика: сучасні підходи до розслідування кримінальних правопорушень у зонах конфліктів. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 9(37). С. 289–301. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-289-301](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-289-301).

³⁶ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

³⁷ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

переконання, емоційні реакції та інші внутрішні психічні характеристики становлять психологічний рівень криміналістичного пізнання. Військова спеціальність, бойовий досвід, рівень тактичної підготовки, навички застосування систем озброєння або спеціальних засобів характеризують військово-професійні властивості. Військове звання та посада можуть досліджуватися у соціальному аспекті лише як показники формальної соціально-службової позиції, тоді як їх співвідношення з професійною підготовкою та фактично виконуваними функціями потребує окремого військово-професійного і функціонально-криміналістичного аналізу³⁸³⁹⁴⁰⁴¹.

Таким чином, соціальні властивості особи військового злочинця становлять соціально-організаційний рівень її криміналістичного пізнання. Їх криміналістичне значення полягає у можливості реконструкції соціально-службової позиції суб'єкта, системи його формальних і неформальних зв'язків, доступу до інформації та ресурсів і сформованого ними соціально-функціонального потенціалу. Водночас встановлення такого потенціалу не є доказом його реалізації у злочинній діяльності. Перехід від соціальної можливості до висновку про фактичне функціональне включення особи потребує комплексного аналізу організаційних, документальних, комунікаційних, цифрових та кореляційних відображень. Саме їх системне дослідження забезпечує зворотню реконструкцію фактичної соціально-службової позиції суб'єкта та створює інформаційну основу для подальшого визначення його функціонально-криміналістичного типу.

5. Психологічні властивості особи військового злочинця та закономірності їх поведінкової об'єктивізації

Психологічні властивості становлять особливий рівень криміналістичного пізнання особи військового злочинця, оскільки пов'язані з внутрішніми механізмами сприйняття та оцінки ситуації, формування мотиваційної спрямованості, вибору варіанта поведінки, прийняття рішень і психічної регуляції їх реалізації. На відміну від соціальних властивостей, які характеризують позицію особи у системі суспільних, службових і групових відносин, та військово-професійних властивостей, що відображають сформовані спеціальні знання, навички й професійні алгоритми діяльності, психологічні властивості характеризують індивідуальні особливості психічної регуляції поведінки суб'єкта. До психологічних властивостей, здатних

³⁸ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 74-101.

³⁹ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 223.

⁴⁰ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system" (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

⁴¹ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

набувати криміналістичного значення, можуть належати особливості емоційного реагування, рівень самоконтролю, стійкість або лабільність поведінкових реакцій, схильність до імпульсивних чи ризикованих дій, особливості сприйняття небезпеки та невизначеності, характер прийняття рішень, здатність до рефлексії, особливості морально-ціннісної оцінки власних дій та їх наслідків, а також сформовані механізми психологічної адаптації й захисту. Водночас криміналістична релевантність зазначених властивостей визначається не самим фактом їх існування, а можливістю встановлення закономірностей їх зовнішньої поведінкової об'єктивізації⁴².

Психологічна властивість як внутрішня характеристика психіки не є безпосередньо доступною криміналістичному спостереженню. Слідчий, експерт або інший суб'єкт криміналістичного пізнання досліджує не агресивність, імпульсивність, емоційну нестійкість чи схильність до ризику як такі, а інформаційно доступні результати поведінкових актів, у механізмі формування яких відповідні психологічні властивості могли відігравати певну роль. Відтак психологічне криміналістичне пізнання має принципово опосередкований, реконструктивний та ймовірнісний характер^{43,44}.

У зв'язку з цим пропонуємо розмежовувати психологічну властивість, поведінкову реалізацію та криміналістично значуще відображення поведінки. Психологічна властивість належить до внутрішньої структури особи та характеризує відносно стійкі особливості психічної регуляції. Поведінкова реалізація становить зовнішній спосіб реагування суб'єкта на конкретну ситуацію. Криміналістично значуще відображення є інформаційно доступним результатом відповідної діяльності, зафіксованим у матеріальному, ідеальному, цифровому, комунікаційному або іншому середовищі.

Між зазначеними елементами не існує однозначної лінійної залежності. Одна й та сама психологічна властивість залежно від характеру бойової обстановки, функціональної ролі особи, групового впливу, змісту одержаної інформації або наказу, попереднього досвіду та інших ситуаційних чинників може реалізовуватися у різних поведінкових актах. Водночас зовні подібна дія може бути результатом різних психологічних механізмів. Саме тому пряме виведення психологічної характеристики особи з одиничного поведінкового акту або окремого сліду методологічно є недостатньо обґрунтованим. Наприклад, надмірна інтенсивність насильства сама по собі не може автоматично інтерпретуватися як прояв підвищеної агресивності суб'єкта. Вона може бути пов'язана з індивідуальною агресивністю, гострим емоційним збудженням, помстою, груповим тиском, виконанням злочинного наказу, демонстративною метою, прагненням залякати інших осіб або взаємодією декількох зазначених чинників. Криміналістичної інформативності набуває не ізольований факт застосування надмірного насильства, а система повторюваних і ситуаційно співвідносних поведінкових проявів: стійкість способу дії, повторюваність характеру

⁴² Eurojust. Prosecuting War Crimes in EU Member States: National Practices and Challenges. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. P. 21-47.

⁴³ Вейц А. М. Воєнна криміналістика: сучасні підходи до розслідування кримінальних правопорушень у зонах конфліктів. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 9(37). С. 289–301. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-289-301](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-289-301).

⁴⁴ Салтевський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРІО КВШ МВС СРСР, 1983. С. 14-20.

насильства, особливості вибору потерпілих, послідовність дій, характер комунікації, реакція на опір та поведінка суб'єкта після завершення відповідного епізоду ⁴⁵.

Таким чином, для психологічного рівня особи військового злочинця характерний опосередкований механізм криміналістичного відображення: психологічна властивість → сприйняття та оцінка ситуації → прийняття рішення → вибір способу поведінки → система дій → криміналістично значущі відображення. Криміналістичне пізнання здійснюється у зворотному напрямі: система криміналістично значущих відображень → реконструкція дій → виявлення повторюваного поведінкового патерну → встановлення ймовірного механізму психічної регуляції → висунення версії щодо психологічних властивостей особи.

З огляду на це пропонуємо сформулювати закономірність опосередкованої поведінкової об'єктивізації психологічних властивостей: психологічна властивість особи набуває криміналістичного значення не через можливість її безпосереднього спостереження, а через відносно стійкі особливості психічної регуляції, які за співмірних ситуаційних умов здатні повторювано реалізовуватися у поведінкових актах та утворювати систему взаємопов'язаних криміналістично значущих відображень. Водночас у військовому середовищі зазначений механізм істотно ускладнюється дією специфічних модифікуючих чинників. Військова субординація, групова згуртованість, авторитет командира, нормативно визначений обов'язок виконання законних наказів, бойовий стрес, тривалий контакт із насильством, професійна адаптація до небезпеки, дегуманізація противника та особливості військової субкультури здатні посилювати, послаблювати, приховувати або трансформувати зовнішні прояви індивідуальних психологічних властивостей. Відтак поведінка особи у військовому середовищі формується внаслідок взаємодії індивідуально-психологічного, ситуаційного, групового та функціонального рівнів детермінації. Саме ця обставина зумовлює необхідність розмежування індивідуально детермінованого поведінкового патерну та організаційно відтворюваного алгоритму поведінки. Індивідуально детермінований патерн характеризується відносною стійкістю способу реагування конкретної особи у різних, але співмірних ситуаціях. Організаційно відтворюваний алгоритм є повторюваним способом дії, характерним для декількох учасників певної структурованої групи та зумовленим спільним порядком діяльності, змістом наказів, груповими нормами, професійною підготовкою або неформально схваленою практикою ^{46,47}.

Повторюваність подібних дій у межах одного військового підрозділу не може автоматично інтерпретуватися як доказ тотожності психологічних властивостей

⁴⁵ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 74-101.

⁴⁶ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system" (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

⁴⁷ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

окремих виконавців. Вона може відображати єдиний алгоритм виконання завдання, групову норму, систематично відтворюваний спосіб реалізації наказу або сформовану практику неформального схвалення певної поведінки. І навпаки, стійке відхилення поведінки конкретного суб'єкта від типового алгоритму дій інших учасників може набувати підвищеної криміналістичної інформативності та потребувати окремого психологічно-реконструктивного аналізу.

У цьому аспекті пропонуємо використовувати категорію поведінкової диференціації – криміналістичного зіставлення поведінкових проявів конкретної особи з типовими алгоритмами діяльності відповідної групи з метою встановлення стійких збігів і відхилень, які можуть мати значення для реконструкції індивідуально зумовлених особливостей поведінки. Чим істотнішим і стійкішим є відхилення способу реагування суб'єкта від організаційно відтворюваного алгоритму за співмірних умов, тим вищою може бути його криміналістична інформативність для висунення версії щодо індивідуальних психологічних характеристик. Особливого криміналістичного значення психологічні властивості набувають у зв'язку зі стійкими поведінковими патернами, що формуються або проявляються після реалізації злочинної діяльності та в умовах зростання інформаційної чи процесуальної загрози. Повторюване заперечення власної участі всупереч наявності об'єктивних даних, систематичне перекладання відповідальності на командування, раціоналізація вчинених дій посиланнями на військову необхідність, демонстративне виправдання насильства, послідовне знищення або модифікація цифрової інформації, зміна способів комунікації та ухилення від встановлення місцеперебування становлять інформаційно доступні поведінкові прояви, аналіз яких може використовуватися для висунення версій щодо механізмів психологічного захисту, особливостей оцінки особою власної поведінки, ставлення до відповідальності та ймовірних способів подальшого реагування. Проте й у цьому випадку методологічно неприпустимою є формула «певний слід – певна психологічна властивість». Пізнавальне значення має система взаємопов'язаних поведінкових проявів, що повторюються у різних, але співмірних ситуаціях і підтверджуються інформацією з незалежних джерел. У зв'язку з цим можна сформулювати закономірність зростання психологічної реконструктивної інформативності поведінкового патерну: зі збільшенням кількості незалежно зафіксованих, ситуаційно співвідносних епізодів повторюваної поведінки та стійкості способу реагування зростає обґрунтованість криміналістичної версії щодо ймовірних особливостей психічної регуляції поведінки суб'єкта за умови виключення або належного врахування альтернативних ситуаційних, групових і функціональних детермінант. Водночас криміналістична реконструкція психологічних властивостей не повинна підміняти судово-психологічну або судово-психіатричну діагностику. Йдеться не про встановлення психічного стану, діагнозу чи категоричного психологічного висновку щодо особи, а про формування криміналістично значущих ймовірнісних версій стосовно стійких способів поведінкового реагування, які можуть

використовуватися для організації пошуку інформації, вибору напрямів перевірки версій та прогнозування ймовірної подальшої поведінки суб'єкта⁴⁸⁴⁹⁵⁰.

Таким чином, психологічні властивості особи військового злочинця становлять психорегулятивний рівень її криміналістичного пізнання. Їх криміналістичне значення визначається закономірностями опосередкованої поведінкової об'єктивізації, за яких внутрішні особливості психічної регуляції через сприйняття ситуації, прийняття рішення та вибір способу поведінки здатні повторювано проявлятися у системі криміналістично значущих відображень. Криміналістична реконструкція таких властивостей повинна ґрунтуватися на комплексному аналізі повторюваних поведінкових патернів, їх ситуаційної співвідносності, співвідношення з груповими й організаційними алгоритмами та підтвердженні незалежними джерелами інформації. Саме такий підхід створює інформаційну основу для висунення версій щодо ймовірних психологічних характеристик невстановленого суб'єкта та прогнозування характерних способів його подальшого поведінкового реагування.

6. Військово-професійні властивості особи військового злочинця

У запропонованій структурі криміналістичного пізнання особи військового злочинця самостійну підсистему становлять військово-професійні властивості. Необхідність їх виокремлення зумовлена специфікою військової діяльності як професійно організованої сфери, у межах якої систематичне навчання, бойова підготовка, професійна спеціалізація та практичне виконання військових функцій формують у суб'єкта спеціальні знання, уміння, навички, компетентності й відносно стійкі алгоритми професійної поведінки. Зазначені властивості здатні закономірно об'єктивуватися у способі підготовки, реалізації та приховування кримінального правопорушення, характері використаних засобів, просторово-часовій організації дій, способах взаємодії з іншими учасниками та специфіці слідової картини.

Під військово-професійними властивостями особи військового злочинця пропонуємо розуміти сформовану внаслідок військової підготовки, професійної спеціалізації та практичного досвіду систему спеціальних знань, умінь, навичок, компетентностей і професійно засвоєних алгоритмів діяльності, які визначають здатність особи виконувати певні військові функції та можуть закономірно проявлятися у механізмі злочинної діяльності й системі криміналістично значущих відображень⁵¹⁵².

⁴⁸ UN Security Council Reports. URL: <https://www.un.org>.

⁴⁹ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 88-93.

⁵⁰ Салтєвський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРЮ КВІШ МВС СРСР, 1983. С. 14-20.

⁵¹ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system" (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

⁵² Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

До військово-професійних властивостей особи військового злочинця доцільно відносити військову спеціалізацію; належність до певного виду або роду військ настільки, наскільки вона пов'язана зі специфікою професійної підготовки; бойовий досвід; досвід командування та управління; досвід виконання спеціальних завдань та участі у спеціальних операціях; навички застосування конкретних видів озброєння і військової техніки; рівень тактичної, вогневої, інженерної та іншої спеціальної підготовки; навички використання військових засобів зв'язку, навігаційних, розвідувальних і спеціалізованих інформаційних систем; цифрові компетентності, сформовані або реалізовані у зв'язку з виконанням військово-професійних функцій⁵³.

Виділення зазначеної підсистеми є авторською пропозицією щодо структури криміналістичного пізнання особи військового злочинця та ґрунтується на положенні про те, що професійна військова підготовка не може розглядатися лише як елемент біографічної, соціальної або службової характеристики суб'єкта. Набуті особою спеціальні знання та навички здатні безпосередньо впливати на спосіб дії, вибір і характер застосування засобів, організацію взаємодії, послідовність операцій та механізм слідоутворення. Саме можливість встановлення закономірного зв'язку між реалізованою професійною компетентністю та системою утворених відображень зумовлює самостійне криміналістичне значення військово-професійних властивостей. При цьому військове звання у запропонованій структурі не доцільно безпосередньо відносити до військово-професійних властивостей, оскільки воно характеризує передусім формально-службову позицію особи у військовій організації та належить до соціально-службового рівня її криміналістичного пізнання. Військове звання може мати кореляційне значення під час реконструкції ймовірного професійного досвіду, характеру доступних особі повноважень або кола виконуваних функцій, однак саме по собі не є достатнім індикатором рівня спеціальної підготовки, фактичного командного досвіду чи реальної функціональної ролі суб'єкта у механізмі злочинної діяльності. Особа, яка має відповідне військове звання, не обов'язково володіє фактичним досвідом управління підрозділом, тоді як суб'єкт із формально нижчим статусом за певних умов може мати значний практичний досвід координації та організації діяльності інших осіб. Принциповим у цьому контексті є положення про закономірну професійну об'єктивізацію військово-професійних властивостей у механізмі злочинної діяльності. Спеціальні знання, навички та професійно засвоєні алгоритми не залишаються виключно внутрішніми характеристиками підготовки особи, а реалізуються через вибір і послідовність дій, спосіб використання технічних засобів, просторову організацію діяльності, характер комунікації та взаємодії з іншими учасниками. Взаємодіючи з матеріальним, цифровим, соціальним та інформаційним середовищем, така професійно детермінована діяльність утворює систему криміналістично значущих відображень. Зазначене дозволяє сформулювати закономірність професійно детермінованого криміналістичного відображення, зміст якої полягає у тому, що сформовані військово-професійні властивості суб'єкта за умов їх фактичної реалізації у конкретній діяльності здатні зумовлювати відносно стійкі особливості способу дії, використання спеціальних засобів, просторово-часової

⁵³ Калюга К. В. Про поняття особи злочинця у військовій криміналістиці. Права людини та публічне врядування : IX Міжнародний правничий форум, 29 травня 2026 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2026. С. 285-289. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/473/15555/38419-1>. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-68>.

організації поведінки та взаємодії з іншими учасниками, які об'єктивуються у системі взаємопов'язаних криміналістично значущих відображень. Військова спеціалізація може знаходити відображення передусім у характері використаних засобів та способі їх застосування. Особливості вогневого ураження, розташування вогневих позицій, вибір секторів обстрілу, характер пошкоджень об'єктів, тип використаних боєприпасів, послідовність завдання ударів, способи встановлення інженерних загороджень або особливості керування безпілотною системою здатні містити інформацію про наявність у суб'єкта спеціальних знань і навичок у сфері артилерійської, снайперської, інженерно-саперної підготовки, управління безпілотними системами чи застосування інших спеціальних засобів⁵⁴⁵⁵⁵⁶⁵⁷⁵⁸.

Криміналістичне значення таких відображень полягає у можливості здійснення зворотної реконструкції: від характеру утворених слідів і встановленого способу дії – до комплексу професійних операцій, необхідних для реалізації відповідного механізму; від професійних операцій – до ймовірних спеціальних знань і навичок; від них – до можливого військово-професійного профілю суб'єкта. При цьому встановлення професійного профілю не означає автоматичної ідентифікації конкретної особи, однак дозволяє істотно звужити коло суб'єктів, професійно здатних реалізувати відповідний спосіб діяльності.

Належність особи до певного виду або роду військ також набуває криміналістичного значення не як формальна біографічна характеристика, а настільки, наскільки вона пов'язана зі специфікою професійної підготовки, штатного озброєння, технічного забезпечення, тактичних прийомів і типових алгоритмів діяльності. Наприклад, характер мінування території, спосіб встановлення вибухових пристроїв, конфігурація та маскування інженерних загороджень можуть бути пов'язані з реалізацією спеціальних інженерно-саперних навичок. Особливості маршруту польоту безпілотної системи, вибору висоти, траєкторії наближення до об'єкта, способу спостереження або коригування вогню можуть містити інформацію про рівень підготовки оператора безпілотної системи. Отже, криміналістично значущою є не формальна належність суб'єкта до певного військового формування як така, а відображення у механізмі події професійних компетентностей, характерних для відповідного напрямку військової діяльності. Бойовий досвід може проявлятися у ступені адаптованості особи до екстремальної обстановки та сформованості стійких алгоритмів діяльності в умовах небезпеки, дефіциту часу й інформаційної невизначеності. Особа зі значним практичним досвідом, як правило, використовує

⁵⁴ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁵⁵ Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org>.

⁵⁶ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁵⁷ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 215.

⁵⁸ Салтевський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРІО КВШ МВС СРСР, 1983. С. 14-20.

засвоєні способи оцінки простору, виявлення потенційних загроз, вибору маршрутів переміщення, використання укриттів і організації спостереження. У слідовій картині це може відображатися у раціональному виборі позицій, контролі секторів місцевості, мінімізації часу перебування на відкритих ділянках, організації відходу, використанні природних і штучних укриттів та життєвих заходів протидії спостереженню. Водночас наявність окремої тактично правильної дії не є достатньою підставою для категоричного висновку про значний бойовий досвід суб'єкта. Криміналістичної інформативності набуває комплекс взаємопов'язаних професійно організованих дій, їх послідовність, ситуаційна доцільність і повторюваність. Аналогічно наявність очевидних тактичних помилок може бути підставою лише для висунення версії щодо недостатньої підготовки, відсутності відповідного досвіду, дії стресового чинника або інших обставин, що вплинули на реалізацію професійних навичок. Наприклад, самостійне криміналістичне значення має досвід командування та управління. Ця властивість не повинна поглинатися військовим званням, посадою або формальним службовим становищем особи. Реальний командний досвід характеризується сформованою здатністю організовувати діяльність групи, розподіляти функції, визначати послідовність дій, підтримувати інформаційну взаємодію, координувати декілька елементів системи та здійснювати контроль за реалізацією прийнятого рішення⁵⁹6061626364.

У механізмі злочинної діяльності такі властивості можуть об'єктивуватися не у локалізованому контактному сліді конкретної особи, а в самій організаційній структурі події: синхронності дій декількох груп; функціональному розподілі операцій; часовій узгодженості окремих етапів; наявності єдиного алгоритму поведінки з потерпілими; координованому переміщенні особового складу або техніки; послідовній зміні завдань; системності заходів приховування наслідків учиненого. Таким чином, організованість механізму злочинної діяльності може містити криміналістично значущу інформацію про ймовірну участь особи, яка має досвід командування або управління. При цьому необхідно розмежовувати наявність командного досвіду як військово-професійну властивість та фактичне виконання командної функції у конкретному механізмі злочину. Перше характеризує професійну здатність особи організовувати та координувати діяльність інших; друге встановлюється шляхом реконструкції її реального місця у системі інформаційних, управлінських і функціональних зв'язків конкретної події. Отже, командний досвід

⁵⁹ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁶⁰ Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org>.

⁶¹ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁶² WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁶³ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 215.

⁶⁴ Салтєвський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРІО КВШ МВС СРСР, 1983. С. 21-27.

створює професійну придатність до виконання відповідної функції, але не є сам по собі доказом її фактичної реалізації.

Досвід участі у спеціальних операціях або виконання спеціальних завдань здатний формувати специфічний комплекс професійних навичок, пов'язаних із прихованим пересуванням, спостереженням і контрспостереженням, автономним виконанням завдань, використанням спеціальних каналів комунікації, конспірацією та мінімізацією інформаційної помітності діяльності. Високий рівень організованості прихованих дій, складність способів маскувannya, контроль інформаційної взаємодії та системне обмеження випадкових відображень можуть бути підставою для висунення версії щодо спеціальної підготовки суб'єкта лише за умови їх комплексної оцінки та співвіднесення з іншими елементами механізму події. Навички застосування зброї безпосередньо або опосередковано відображаються у балістичній та ситуаційній картині події. Купчастість влучань, дистанція й напрямок стрільби, вибір позиції, характер зміни вогневих рубежів, спосіб використання конкретної системи озброєння, особливості поводження зі зброєю та боеприпасами можуть використовуватися для висунення версій щодо рівня вогневої або спеціальної підготовки суб'єкта. Однак окрема характеристика слідової картини не може автоматично визнаватися індикатором конкретної військової спеціалізації, оскільки однаковий результат може бути зумовлений різними механізмами, умовами та рівнем випадковості. За умови фактичної реалізації спеціалізованої військово-професійної навички у механізмі конкретної події підвищення ступеня її професійної специфічності, як правило, супроводжується звуженням кола суб'єктів, здатних відтворити відповідний комплекс дій, та зростанням реконструктивної інформативності системи утворених відображень щодо ймовірного професійного профілю особи. Цю залежність пропонуємо визначати як закономірність зростання професійно-реконструктивної специфічності слідової системи. Її зміст полягає у тому, що за умови реалізації спеціальної військово-професійної компетентності у механізмі злочинної діяльності зростання специфічності комплексу професійно детермінованих дій здатне підвищувати інформативність їх сукупного відображення для реконструкції ймовірної спеціалізації та функціональної придатності невстановленого суб'єкта. Водночас така закономірність не має абсолютного характеру. Професійно підготовлена особа може виконувати дії, які не потребують реалізації її спеціальних навичок, свідомо спрощувати спосіб діяльності або маскувати професійну підготовку. Крім того, характер слідового відображення може змінюватися під впливом бойової обстановки, технічних несправностей, дефіциту часу, групової взаємодії, випадкових чинників або протидії з боку інших осіб. Тому реконструкція військово-професійного профілю повинна ґрунтуватися не на пошуку одиничної «професійної ознаки», а на

встановленні системи взаємопов'язаних відображень, альтернативні механізми виникнення яких підлягають перевірці⁶⁵⁶⁶⁶⁷⁶⁸⁶⁹.

Так, рівень тактичної підготовки проявляється передусім у просторово-часовій організації дій. Вибір маршруту, порядок переміщення особи або групи, використання укриттів, організація спостереження, контроль території, розподіл секторів, послідовність наближення до об'єкта та спосіб залишення місця події формують тактичний малюнок події. Його реконструкція може дозволити встановити ступінь організованості дій, наявність попереднього планування та ймовірний рівень тактичної підготовки учасників. При цьому тактичний малюнок не є механічною сумою окремих маршрутів або позицій. Криміналістично значущою є система просторово-часових взаємозв'язків між діями учасників, використаними об'єктами місцевості, моментами інформаційної взаємодії та змінами обстановки. Саме системний аналіз таких взаємозв'язків дозволяє відрізнити випадкову просторову послідовність дій від професійно організованого алгоритму діяльності. Навички використання військових засобів зв'язку та спеціалізованих інформаційних систем можуть проявлятися у характері координації дій та структурі комунікаційних відображень. Використання спеціальних каналів зв'язку, позивних, кодованих повідомлень, спеціалізованих інформаційних платформ, особливості тривалості, періодичності й послідовності сеансів комунікації здатні містити інформацію про професійний рівень учасників та характер організації їх взаємодії. Аналіз часової кореляції між комунікаційною активністю і конкретними подіями може використовуватися для реконструкції інформаційної послідовності дій та

⁶⁵ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁶⁶ Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org>.

⁶⁷ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁶⁸ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

⁶⁹ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

встановлення ймовірного зв'язку між одержанням або передаванням інформації й реалізацією окремих елементів злочинного механізму^{70 71 72 73 74}.

Цифрова компетентність у межах військово-професійного рівня характеризує здатність особи професійно використовувати цифрові технології для виконання військових функцій. Вона може проявлятися у володінні спеціалізованими системами зв'язку, навігаційними та геоінформаційними ресурсами, безпілотними платформами, цифровими засобами розвідки, управління або коригування. Криміналістично значущим є не загальний рівень цифрової грамотності суб'єкта, а наявність таких цифрових способів діяльності, які потребують спеціальної військово-професійної підготовки та можуть бути реконструйовані за характером виконаних операцій і системою цифрових відображень. Водночас цифрова компетентність як військово-професійна властивість не повинна ототожнюватися з цифрово-поведінковими характеристиками особи. У першому випадку предметом криміналістичного пізнання є професійна здатність суб'єкта використовувати спеціалізовані цифрові технології для реалізації військових функцій. У другому – закономірності поведінки особи у цифровому середовищі, які можуть відображати її соціальні зв'язки, психологічні особливості, функціональну роль або способи реагування на загрозу викриття. Таке розмежування дозволяє уникнути дублювання відповідних рівнів криміналістичного аналізу. Таким чином, військово-професійні властивості особи військового злочинця утворюють самостійну підсистему криміналістично значущих характеристик, специфіка якої полягає у професійній детермінованості способу діяльності та можливості реконструкції ймовірного військово-професійного профілю невстановленого суб'єкта за системою взаємопов'язаних відображень реалізованих

⁷⁰ Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁷¹ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁷² WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁷³ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

⁷⁴ Салтевський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРІО КВШ МВС СРСР, 1983. С. 21-27.

ним спеціальних знань, навичок, компетентностей і професійно засвоєних алгоритмів
75767778

Напрямок криміналістичного пізнання у цьому випадку має зворотний характер: система криміналістично значущих відображень → реконструйований спосіб дії → комплекс імовірних професійних навичок → імовірний військово-професійний профіль → коло функцій, до виконання яких суб'єкт був професійно придатним → звуження кола імовірних осіб.

Встановлений у такий спосіб військово-професійний профіль не отожднюється з конкретною особою або її фактичною роллю у механізмі злочину. Він становить ймовірнісну криміналістичну модель професійної підготовленості невстановленого суб'єкта та створює інформаційну основу для подальшої реконструкції фактично виконуваних ним функцій. Саме на цьому рівні криміналістичне пізнання переходить від питання «якими спеціальними знаннями, навичками та професійними алгоритмами, ймовірно, володіла особа?» до питання «яку функцію вона фактично виконувала у механізмі злочинної діяльності?», що зумовлює необхідність подальшого дослідження функціонально-криміналістичних типів особи військового злочинця.

7. Цифрово-поведінкові характеристики та закономірності цифрового відображення особи військового злочинця

Цифровізація військової діяльності істотно трансформує механізм криміналістичного відображення властивостей особи військового злочинця. Використання електронних засобів зв'язку, цифрових систем управління, соціальних мереж, інформаційних платформ, геолокаційних сервісів, цифрових фінансових інструментів та інших елементів цифрового середовища призводить до виникнення нового за структурою масиву криміналістично значущої інформації, у якому відображаються не лише окремі дії суб'єкта, а й часові, комунікаційні, просторові та операційні закономірності його поведінки⁷⁹⁸⁰.

У зв'язку з цим пропонуємо використовувати категорію цифрово-поведінкових характеристик особи військового злочинця, під якими слід розуміти стійкі або ситуативно повторювані особливості поведінки особи у цифровому середовищі, що

⁷⁵ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁷⁶ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

⁷⁷ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁷⁸ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁷⁹ Eurojust; Genocide Network; Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Documenting International Crimes and Human Rights Violations for Criminal Accountability Purposes: Guidelines for Civil Society Organisations. The Hague : Eurojust, 2022. DOI: 10.2812/682168.

⁸⁰ Turvey B. E. Crime Reconstruction. 4th ed. San Diego, CA : Academic Press, 2017. P. 157-184.

об'єктивуються у способах використання електронних засобів зв'язку, цифрових платформ, інформаційних систем, соціальних мереж, геолокаційних сервісів та інших цифрових технологій і можуть бути реконструйовані на основі системного аналізу утворених цифрових відображень.

Криміналістично значущим при цьому є не сам факт використання особою певного технічного засобу, програмного продукту або цифрової платформи. Одиначне використання конкретного месенджера, мобільного пристрою чи облікового запису саме по собі має обмежену реконструктивну інформативність щодо властивостей суб'єкта. Значення набуває структура цифрової поведінки: вибір і зміна каналів комунікації; періодичність, тривалість і часовий розподіл цифрової активності; стійкість або трансформація кола контактів; способи створення, використання та зміни цифрових ідентифікаторів; характер взаємодії між декількома пристроями або обліковими записами; способи видалення, модифікації чи приховування інформації; використання засобів анонімізації; особливості геолокаційної активності; а також зміна цифрової поведінки у відповідь на трансформацію бойової, оперативної, інформаційної або процесуальної ситуації. Водночас цифрово-поведінкові характеристики не доцільно розглядати як ізольовану від інших властивостей особи самостійну систему. За своєю криміналістичною природою вони становлять специфічну форму зовнішньої об'єктивізації соціальних, психологічних, військово-професійних, функціональних і поведінкових характеристик суб'єкта у цифровому середовищі. Саме тому одна й та сама цифрова дія може містити інформацію про декілька рівнів криміналістичного пізнання особи ⁸¹828384.

Так, використання спеціалізованих або професійно орієнтованих засобів цифрової комунікації може опосередковано відображати рівень військово-професійної підготовки особи. Структура цифрових контактів, частота взаємодії та напрям інформаційних потоків можуть характеризувати фактичне місце суб'єкта у системі службової або групової взаємодії. Послідовне видалення цифрової інформації, синхронна зміна декількох облікових записів або припинення звичних цифрових контактів можуть бути пов'язані з реалізацією моделі приховування чи ухилення. Характер цифрової реакції на появу інформації про розслідування може мати значення для встановлення точки поведінкової трансформації та висунення версії щодо усвідомлення особою загрози викриття. Отже, цифрове середовище виконує у механізмі криміналістичного відображення подвійну функцію. З одного боку, воно є середовищем реалізації конкретних дій суб'єкта: передавання інформації, координації, отримання команд, поширення контенту, здійснення фінансових операцій або приховування даних. З іншого боку, цифрове середовище є специфічним

⁸¹ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁸² Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

⁸³ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁸⁴ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

інформаційним простором накопичення множинних відображень поведінки особи, системний аналіз яких дозволяє реконструювати закономірності, що не завжди можуть бути встановлені за окремим цифровим слідом⁸⁵⁸⁶⁸⁷.

У зв'язку з цим пропонуємо розмежовувати одиничний цифровий слід і цифрово-поведінковий патерн. Одиничний цифровий слід відображає конкретний акт взаємодії особи з цифровим середовищем або технічний результат такої взаємодії. Цифрово-поведінковий патерн становить відносно стійку або ситуаційно повторювану систему взаємопов'язаних цифрових дій, яка характеризується певною часовою, комунікаційною, просторовою чи операційною структурою. Наприклад, факт видалення одного повідомлення не дозволяє обґрунтовано висунути версію щодо реалізації особою моделі приховування. Водночас послідовне видалення повідомлень, зміна пристрою, припинення контактів із певною групою осіб, створення нового облікового запису та зміна звичного маршруту переміщення після конкретної інформаційної або процесуальної події утворюють систему взаємопов'язаних відображень. Саме їх часова і ситуаційна співвідносність може набувати підвищеної криміналістичної інформативності. На цій підставі пропонуємо сформулювати закономірність системного цифрового відображення поведінки особи: зі збільшенням кількості функціонально, часово, комунікаційно та ситуаційно пов'язаних цифрових актів поведінки зростає можливість реконструкції не лише окремої дії суб'єкта, а й відносно стійкого цифрово-поведінкового патерну, який може використовуватися для висунення версій щодо його соціальних зв'язків, військово-професійних компетентностей, функціональної ролі та характерних способів поведінкового реагування. Особливого значення для військової криміналістики набуває кореляційний аналіз цифрових відображень. Цифрова активність особи повинна досліджуватися не ізольовано, а у співвідношенні з бойовою, оперативною та просторово-часовою структурою події. Збіг моментів цифрової активності з переміщенням підрозділу, застосуванням певної системи озброєння, зміною оперативної обстановки, передаванням інформації між іншими учасниками або настанням конкретного злочинного результату може вказувати на функціональне включення особи у відповідний механізм діяльності. При цьому принципового значення набуває не лише наявність цифрової активності, а й її аномальна зміна або відсутність. Різке припинення звичного цифрового патерну, зміна часу комунікації, перехід на інші канали зв'язку, синхронне припинення активності декількох взаємопов'язаних суб'єктів або виникнення нетипового періоду цифрового мовчання можуть становити криміналістично значущі негативні цифрові обставини. У зв'язку з цим пропонуємо використовувати поняття цифрової поведінкової аномалії – істотного

⁸⁵ Bellincat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellincat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁸⁶ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

⁸⁷ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁸⁸ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

відхилення цифрової активності особи від її раніше встановленого відносно стійкого патерну, що виникає у часовому або ситуаційному зв'язку з криміналістично значущою подією та потребує перевірки як можливе відображення зміни способу поведінкового реагування суб'єкта. Водночас цифрова поведінкова аномалія сама по собі не може розглядатися як доказ участі особи у кримінальному правопорушенні. Зміна цифрової активності може бути зумовлена технічними несправностями, втратою пристрою, зміною умов зв'язку, бойовою обстановкою, виконанням законного службового завдання або іншими об'єктивними чинниками. Її криміналістичне значення визначається лише у системному зв'язку з іншими цифровими, матеріальними, ідеальними, організаційними та кореляційними відображеннями⁸⁹⁹⁰.

Окремою закономірністю цифрового відображення є те, що прагнення особи контролювати, приховати або трансформувати цифрову інформацію здатне саме породжувати нові цифрові відображення її поведінки. Видалення інформації, зміна облікових записів, використання нових каналів комунікації, перенесення цифрової активності на інші пристрої або залучення третіх осіб до передавання інформації утворюють нові часові, комунікаційні та операційні зв'язки. Цю залежність пропонуємо визначати як закономірність вторинного цифрового слідоутворення: активна зміна особою усталеного способу цифрової поведінки з метою приховування, модифікації або ускладнення виявлення криміналістично значущої інформації здатна спричиняти виникнення додаткової системи цифрових відображень, що характеризують уже не первинну злочинну діяльність, а поведінкову реакцію суб'єкта на загрозу її викриття. Таким чином, цифрово-поведінкові характеристики доцільно розглядати не як окрему групу внутрішніх властивостей особи військового злочинця, а як особливий цифровий рівень криміналістичного відображення її соціальних, психологічних, військово-професійних, функціональних і поведінкових характеристик. Криміналістичне пізнання на цьому рівні здійснюється шляхом переходу від одичних цифрових слідів до встановлення їх часової, комунікаційної, просторової, операційної та ситуаційної взаємопов'язаності, реконструкції цифрово-поведінкових патернів і подальшого висунення ймовірнісних версій щодо властивостей, функціональної ролі та характерних способів поведінкового реагування невстановленого суб'єкта⁹¹.

8. Функціонально-криміналістична типізація особи військового злочинця

Традиційне криміналістичне дослідження особи злочинця переважно ґрунтується на встановленні системи її соціальних, фізико-біологічних, психологічних, професійних та інших криміналістично значущих властивостей. Такий підхід дозволяє

⁸⁹ Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁹⁰ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

⁹¹ Оржинська Е. І. Воєнна криміналістика як окрема теорія. С. 267-293. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/505/13422/28098-1?inline=1>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-11>.

охарактеризувати ймовірного суб'єкта злочинної діяльності, однак сам по собі не завжди забезпечує реконструкцію способу його фактичного включення у механізм конкретного кримінального правопорушення. Особливо виразно зазначена проблема проявляється у військовій сфері, де прийняття рішення, планування, інформаційне забезпечення, передавання команд, визначення координат, технічна реалізація та безпосереднє виконання дій можуть здійснюватися різними особами, бути просторово й часово розподіленими та утворювати єдиний функціонально пов'язаний механізм злочинної діяльності. За таких умов встановлення лише сукупності властивостей особи є недостатнім. Дві особи з подібною військово-професійною підготовкою можуть виконувати принципово різні функції у механізмі злочину, а одна й та сама особа залежно від конкретного епізоду може реалізовувати різні способи функціонального включення у злочинну діяльність. Відповідно, для військової криміналістики самостійного пізнавального значення набуває встановлення не лише того, якими властивостями характеризується суб'єкт, а й того, яким чином його діяльність функціонально пов'язана з формуванням злочинного результату та утворенням відповідної системи криміналістично значущих відображень. Саме характер цього функціонального зв'язку пропонуємо використовувати як критерій функціонально-криміналістичної типізації особи військового злочинця. Йдеться не про класифікацію військовослужбовців за посадою, військовим званням, спеціальністю або місцем у штатній структурі підрозділу. Криміналістичним критерієм є фактичний спосіб включення діяльності особи у механізм конкретного злочину та закономірності відображення цієї діяльності у слідовій картині. Командир за посадою може безпосередньо виконувати злочинні дії; оператор технічної системи – брати участь у формуванні вихідних даних або плануванні; особа з розвідувальною підготовкою – реалізовувати диверсійне завдання. Отже, формальний військово-службовий статус не визначає функціонально-криміналістичний тип автоматично. З огляду на це під **функціонально-криміналістичним типом особи військового злочинця** пропонуємо розуміти узагальнену інформаційно-реконструктивну модель способу фактичного включення діяльності особи у механізм злочину, що характеризується специфічним функціональним зв'язком із формуванням злочинного результату та закономірно детермінує переважний характер, локалізацію і структуру криміналістично значущих відображень її діяльності. На цій основі пропонуємо виокремлювати **шість базових функціонально-криміналістичних типів особи військового злочинця**: командний, виконавський, штабний, операторський, розвідувальний та диверсійний. Запропонований перелік має характер базової функціонально-криміналістичної типізації та не претендує на відтворення всього різноманіття військових посад, спеціальностей або професійних функцій. Логістична, інженерна, медична, комунікаційна, інформаційно-психологічна та інша спеціалізована діяльність не утворює автоматично самостійного функціонально-криміналістичного типу. Критерієм такого виокремлення є не зміст військово-професійної спеціалізації як такої, а наявність відносно самостійного способу функціонального включення діяльності особи у механізм злочину, який закономірно зумовлює специфічний механізм її слідового відображення. Тому залежно від фактично виконуваної у конкретному злочинному механізмі функції особа відповідної військової спеціалізації може бути віднесена до одного з базових функціонально-криміналістичних типів. Водночас у межах складного або багатоепізодного механізму

злочинної діяльності одна й та сама особа може послідовно або одночасно реалізовувати кілька функцій, що зумовлює поєднання у слідовій картині закономірностей відображення, характерних для різних функціонально-криміналістичних типів. Зазначені типи розмежовуються не за ступенем суспільної небезпечності, формою вини, видом співучасті або військовою посадою, а за характером функціонального зв'язку між діяльністю особи, механізмом формування злочинного результату та специфікою його слідового відображення⁹².

Особливого методологічного значення у запропонованій системі набуває *командний функціонально-криміналістичний тип*, аналіз якого найбільш виразно демонструє залежність між способом функціонального включення особи у механізм злочину та характером слідового відображення її діяльності. Його виокремлення має принципове значення для військової криміналістики, оскільки традиційна орієнтація криміналістичного дослідження на локальне місце безпосереднього вчинення злочину об'єктивно підвищує інформаційну видимість виконавця і водночас може ускладнювати встановлення особи, діяльність якої полягала у формуванні, організації, спрямуванні або контролі відповідного механізму. Командир може не перебувати на місці розстрілу цивільних осіб, катування, незаконного утримання або ураження цивільного об'єкта. Відповідно, на локальному місці події можуть бути відсутні його біологічні сліди, сліди рук, взуття чи інші традиційні об'єкти ідентифікаційного дослідження. Проте відсутність контактного сліду не означає відсутності криміналістичного відображення його діяльності. Діяльність особи командного типу об'єктивується передусім у структурі організації злочинного механізму. Повторюваність однакових способів дій різними групами військовослужбовців, синхронність окремих епізодів, сталі алгоритми поведінки з певними категоріями потерпілих, узгоджені маршрути підрозділів, централізована зміна характеру дій після сеансів зв'язку, повторюваність часової послідовності «одержання інформації – передавання команди – зміна поведінки підлеглих» можуть утворювати систему взаємопов'язаних відображень управлінської діяльності. Отже, для встановлення особи командного типу криміналістично значущим є не одиничний слід, а структура кореляцій між множинними слідами, епізодами, інформаційними потоками та діями інших осіб.

У цьому контексті вже на рівні аналізу командного типу виявляється закономірність, яка надалі дозволяє сформулювати категорію функціональної дистанції слідового відображення: зі зростанням ступеня опосередкованості діяльності особи щодо безпосереднього формування злочинного результату зменшується ймовірність утворення її локалізованих контактних слідів, однак зростає системність, просторовий масштаб і кореляційна значущість опосередкованих відображень її діяльності. Тому встановлення командного типу потребує переходу від локального аналізу окремого місця події до міжепізодного криміналістичного аналізу. Об'єктом пізнання стає не ізольований злочинний епізод, а система подій, їх

⁹² International Criminal Court. Regulations of the Office of the Prosecutor. The Hague : International Criminal Court, 2013. P. 45.

хронологія, географія, інформаційні зв'язки, канали управління та повторювані алгоритми поведінки підлеглих⁹³

Виконавський функціонально-криміналістичний тип, навпаки, характеризується мінімальною функціональною дистанцією від безпосереднього формування злочинного результату. Особа фізично реалізує дію, яка безпосередньо спричиняє відповідний результат: застосовує зброю, здійснює фізичне насильство, незаконно переміщує або утримує потерпілого, вилучає майно чи виконує іншу дію, що становить елемент об'єктивного механізму кримінального правопорушення. Унаслідок безпосередньої взаємодії з потерпілим, предметами та матеріальною обстановкою діяльність виконавця характеризується високою інтенсивністю локального слідоутворення. Його діяльність може відображатися у слідах застосування зброї, біологічних об'єктах, слідах рук і взуття, предметах екіпірування, слідах транспортних засобів, відеозаписах, геолокаційних даних мобільних пристроїв та ідеальних слідах у пам'яті потерпілих і очевидців. Саме тому виконавець найчастіше набуває найбільшої криміналістичної видимості. Водночас інтенсивність персоніфікованого слідового відображення не свідчить автоматично про визначальну роль особи у формуванні злочинного механізму⁹⁷

Порівняння командного та виконавського типів дозволяє виявити принципову невідповідність між ступенем функціонального впливу особи на формування злочинного механізму та інтенсивністю її безпосереднього слідового відображення. Зазначене явище пропонуємо визначати як асиметрію криміналістичної видимості функціональних суб'єктів злочинної діяльності. Її сутність полягає у невідповідності між інтенсивністю безпосереднього слідового відображення діяльності особи та

⁹³ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁹⁴ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

⁹⁵ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁹⁶ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua..>

⁹⁷ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

⁹⁸ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

⁹⁹ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

¹⁰⁰ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

¹⁰¹ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 215.

¹⁰² Салтєвський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРІО КВШ МВС СРСР, 1983. С. 28-31.

ступенем її фактичного впливу на формування злочинного механізму. Суб'єкт, який безпосередньо реалізує злочинну дію, як правило, утворює більший масив локалізованих і персоніфікованих слідів, тоді як діяльність особи, яка приймає рішення, організовує, координує або інформаційно забезпечує відповідний механізм, може мати значно меншу контактну видимість, але відобразитися у системі просторово, часово, інформаційно та організаційно розподілених зв'язків. Відтак інтенсивність локального слідоутворення не може розглядатися як показник функціональної значущості особи у механізмі злочину. Виявлена асиметрія криміналістичної видимості є зовнішнім проявом закономірності функціональної дистанції слідового відображення. Чим більш опосередкованою щодо безпосереднього формування злочинного результату є фактично виконувана особою функція, тим меншою, за інших співмірних умов, є ймовірність її локального контактного відображення і тим більшого криміналістичного значення набувають просторово, часово, інформаційно, організаційно та функціонально розподілені зв'язки між множинними епізодами діяльності. Таким чином, функціональна дистанція визначає переважний механізм слідового відображення діяльності суб'єкта, а асиметрія криміналістичної видимості характеризує наслідок цієї закономірності для процесу його криміналістичного встановлення.

Штабний функціонально-криміналістичний тип характеризується інформаційним та організаційно-аналітичним способом включення особи у механізм злочинної діяльності. Така особа може не приймати остаточного управлінського рішення і не реалізовувати його фізично, однак її діяльність забезпечує оброблення, систематизацію та перетворення первинних відомостей на структуровану інформаційну сукупність, функціонально необхідну для подальшої реалізації відповідного механізму: план, координати, маршрут, часові параметри, розрахунок, перелік об'єктів або інші систематизовані відомості. Слідове відображення діяльності штабного типу має переважно документально-цифровий та інформаційно-кореляційний характер. Його можуть утворювати електронні документи та їх версії, цифрові карти, геоінформаційні шари, файли координат, журнали доступу, метадані, службові повідомлення, історія редагування і передавання інформації. Криміналістично значущою закономірністю є часова та інформаційна кореляція між діями особи і подальшою реалізацією злочинного механізму¹⁰³¹⁰⁴¹⁰⁵¹⁰⁶. Тому функціональна роль штабного типу реконструюється шляхом встановлення інформаційно-функціонального ланцюга «одержання первинних відомостей → оброблення і систематизація → формування структурованої інформаційної сукупності → передавання → подальша реалізація дії».

¹⁰³ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

¹⁰⁴ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

¹⁰⁵ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

¹⁰⁶ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

Операторський функціонально-криміналістичний тип характеризується технічно опосередкованою реалізацією дії, за якої функціональний зв'язок особи зі злочинним результатом здійснюється через систему озброєння, військову техніку, безпілотну систему або інший спеціалізований технічний комплекс. На відміну від виконавця контактного типу, оператор може бути просторово віддаленим від об'єкта впливу, однак функціонально безпосередньо включеним у технічну реалізацію дії, що спричинила злочинний результат. Самостійне виокремлення операторського типу зумовлене не фактом використання технічного засобу як таким, а специфічним механізмом слідового відображення діяльності суб'єкта. Якщо діяльність виконавського типу переважно об'єктивується у контактній взаємодії особи з потерпілим, предметом або матеріальною обстановкою, то діяльність операторського типу відображається через параметри функціонування технічної системи, цифрові журнали, телеметричні дані, послідовність команд, режими роботи та інші машинно фіксовані характеристики реалізованої дії. Отже, критерієм розмежування є не юридичний характер виконуваної дії, а відмінність механізму її криміналістичного відображення.

Професійні властивості оператора можуть об'єктивуватися у параметрах функціонування технічної системи: послідовності операцій, виборі режимів роботи, характері наведення, коригуванні, точності та інших технічно фіксованих показниках. Між рівнем професійної підготовки оператора і технічною морфологією реалізованої дії може існувати криміналістично значущий кореляційний зв'язок. Водночас він має ймовірнісний характер, оскільки на результат впливають технічний стан системи, зовнішні умови, якість вихідних даних та діяльність інших учасників ¹⁰⁷108109110.

Розвідувальний функціонально-криміналістичний тип характеризується випереджальним щодо основного злочинного епізоду інформаційним включенням у механізм діяльності. Особа здійснює виявлення об'єкта, збирання, перевірку або уточнення відомостей про його місцезнаходження, характеристики, режим функціонування, маршрути переміщення чи інші параметри, які надалі використовуються іншими суб'єктами у процесі формування злочинного результату. Від штабного типу розвідувальний відрізняється характером функціонального зв'язку з інформацією. Для штабного типу визначальним є її оброблення, структуризація, трансформація та включення у систему організаційного забезпечення подальших дій. Для розвідувального типу первинною є функція виявлення, здобуття, перевірки або уточнення відомостей про об'єкт. Відповідно, відрізняється і переважна локалізація криміналістично значущих відображень: у першому випадку – у системі руху й трансформації інформації, у другому – у передподієвій інформаційно-пошуковій

¹⁰⁷ Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

¹⁰⁸ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

¹⁰⁹ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

¹¹⁰ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

активності суб'єкта. Специфіка слідового відображення розвідувального типу полягає у тому, що криміналістично значущі відображення його діяльності можуть виникати до основної події. Це дозволяє виокремити передподієвий інформаційний сегмент слідової картини, до якого можуть належати маршрути переміщення, повторюване перебування у точках спостереження, цифрова фіксація об'єкта, пошукова активність, накопичення геопросторової інформації, передавання координат або інших відомостей. Інформаційна активність набуває криміналістичного значення внаслідок її часової, просторової та функціональної кореляції з подальшим злочинним результатом¹¹¹¹¹²¹¹³.

Диверсійний функціонально-криміналістичний тип характеризується прихованим, відносно автономним і спеціально організованим способом включення особи у механізм злочинної діяльності. Специфіка виконуваної функції зумовлює орієнтацію на мінімізацію можливостей виявлення суб'єкта, приховування маршрутів, обмеження комунікацій та скорочення кількості персоніфікованих слідів. Саме щодо диверсійного типу проявляється специфічний криміналістичний парадокс: професійна підготовка особи спрямована на зменшення кількості слідів, однак системність і цілеспрямованість такого зменшення можуть самі набувати інформаційного значення. Відсутність очікуваних цифрових відображень, свідоме уникнення технічних засобів спостереження, використання нетипових маршрутів, спеціально організований спосіб проникнення та відходу, а також інші негативні обставини можуть утворювати взаємопов'язану систему ознак навмисної мінімізації слідового відображення. На цій основі може бути сформульована закономірність інформативності організованої відсутності слідів: система відсутність криміналістично очікуваних відображень за умов, коли звичайний механізм аналогічної діяльності закономірно мав би спричинити їх утворення, може сама набувати криміналістичного значення як результат цілеспрямованої діяльності з мінімізації слідового відображення. Пізнавального значення при цьому набуває не відсутність окремого сліду як така, а стійка невідповідність між очікуваною та фактично встановленою структурою слідової картини.

Отже, відмінність між командним, виконавським, штабним, операторським, розвідувальним і диверсійним функціонально-криміналістичними типами визначається не назвою військової посади або формальним місцем особи у структурі підрозділу, а різним способом функціонального включення її діяльності у механізм злочину та, відповідно, різними закономірностями слідового відображення. Діяльність командного типу переважно об'єктивується у системності організації, міжепізодних кореляціях і структурі управління; виконавського – у локалізованих контактних та персоніфікованих слідах; штабного – у русі, трансформації й передаванні інформації; операторського – у технічних і цифрових параметрах реалізації дії; розвідувального –

¹¹¹ Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

¹¹² International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

¹¹³ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

у передподієвому інформаційному сегменті слідової картини; диверсійного – у системі негативних обставин та закономірно організованій мінімізації слідового відображення. Запропонована функціонально-криміналістична типізація становить самостійний елемент авторської концепції військової криміналістики. Її методологічне значення полягає у переході від статичного опису властивостей особи до реконструкції способу її фактичного функціонального включення у механізм злочинної діяльності. Встановлення функціонально-криміналістичного типу виконує пошуково-реконструктивну функцію, оскільки дозволяє прогнозувати переважний механізм відображення діяльності суб'єкта та визначати ті сегменти слідової системи, у яких найбільш імовірно міститься інформація про його участь¹¹⁴¹¹⁵¹¹⁶¹¹⁷.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати систему взаємопов'язаних закономірностей і похідних криміналістичних явищ, що характеризують слідове відображення функціонально диференційованої злочинної діяльності у військовій сфері. Базове значення у цій системі має закономірність функціональної дистанції слідового відображення, відповідно до якої зміна ступеня опосередкованості виконуваної особою функції щодо безпосереднього формування злочинного результату закономірно змінює переважний механізм відображення її діяльності. Зовнішнім проявом дії цієї закономірності є асиметрія криміналістичної видимості функціональних суб'єктів злочинної діяльності – невідповідність між інтенсивністю локального персоніфікованого слідоутворення та ступенем фактичного функціонального впливу особи на формування злочинного механізму. Самостійне значення має закономірність інформативності організованої відсутності слідів, відповідно до якої системна невідповідність між криміналістично очікуваною та фактично встановленою структурою слідової картини може набувати інформаційного значення, якщо вона є результатом цілеспрямованої мінімізації слідового відображення. У сукупності встановлені закономірності та похідні від них криміналістичні явища обґрунтовують необхідність переходу від локально-слідового до системно-функціонального рівня криміналістичного пізнання злочинної діяльності у військовій сфері.

Водночас функціонально-криміналістичний тип характеризує відносно стабільний спосіб структурного включення особи у механізм конкретної злочинної діяльності, але не пояснює динаміку її реагування після вчинення злочину, збереження його слідів та виникнення загрози викриття. Одна й та сама особа, зберігаючи відповідну функціональну роль, може послідовно змінювати способи приховування, пояснення, виправдання власних дій або ухилення від встановлення та притягнення до

¹¹⁴ Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

¹¹⁵ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

¹¹⁶ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

¹¹⁷ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

відповідальності. Це зумовлює необхідність виокремлення другого, поведінкового рівня криміналістичного моделювання особи військового злочинця.

9. Специфіка формування та прояву криміналістично значущих властивостей особи у військовому середовищі

Виокремлення особи військового злочинця як специфічного об'єкта криміналістичного пізнання не означає існування особливого антропологічного, психологічного або кримінологічного типу людини, апріорі схильної до вчинення кримінальних правопорушень у військовій сфері. Криміналістична специфіка такої особи визначається не наявністю наперед заданого комплексу «військових» властивостей, а особливим механізмом формування, реалізації та зовнішнього відображення індивідуальних властивостей суб'єкта у специфічному військовому середовищі¹¹⁸¹¹⁹¹²⁰.

Військове середовище у цьому контексті доцільно розглядати як особливу організаційно-функціональну та інформаційну систему, у межах якої діяльність особи здійснюється в умовах нормативно визначеної ієрархії й субординації, функціонального розподілу повноважень, централізованих механізмів управління, професійної спеціалізації, регламентованої комунікації, доступу до озброєння, військової техніки та спеціальних інформаційних систем. Додаткового значення набувають бойова обстановка, дефіцит часу, інформаційна невизначеність, тривале перебування в умовах небезпеки, групова згуртованість та необхідність координованого виконання функціонально взаємопов'язаних дій.

Зазначені обставини не можуть розглядатися як безпосередні причини злочинної поведінки. Бойовий досвід, доступ до зброї, військова підготовка, перебування у стресовій ситуації або належність до військового колективу самі по собі не свідчать про кримінальну схильність особи та не детермінують учинення нею кримінального правопорушення. Їх криміналістичне значення полягає в іншому: вони здатні впливати на форму реалізації властивостей особи, доступний їй інструментарій діяльності,

¹¹⁸ Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 74-101.

¹¹⁹ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 223.

¹²⁰ Салтєвський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРЮ КВШ МВС СРСР, 1983. С. 28-31.

спосіб функціонального включення у механізм події та характер зовнішнього відображення її дій¹²¹122122123124125.

У зв'язку з цим пропонуємо розмежовувати детермінанти злочинної поведінки та детермінанти криміналістичного відображення діяльності особи. Перші пов'язані з формуванням і реалізацією причинного комплексу злочинної поведінки та становлять предмет міждисциплінарного кримінологічного, психологічного і кримінально-правового пізнання. Другі визначають умови, форми, інтенсивність, локалізацію та структуру зовнішнього відображення фактично реалізованої діяльності суб'єкта у матеріальному, соціальному, інформаційному й цифровому середовищі.

Саме другий аспект має безпосереднє значення для військової криміналістики. Військово-професійна підготовка може обумовлювати технічний спосіб реалізації дії; функціональна спеціалізація – визначати сегмент злочинного механізму, у якому об'єктивується діяльність особи; система субординації – впливати на структуру інформаційних і управлінських зв'язків; використання спеціалізованих технічних систем – переносити значну частину слідового відображення з локального матеріального середовища до цифрових журналів, телеметричних даних, службових комунікацій та інших машинно фіксованих інформаційних масивів. Отже, військове середовище здатне змінювати не лише спосіб діяльності суб'єкта, а й архітектуру її криміналістичного відображення.

Під архітектурою криміналістичного відображення діяльності особи слід розуміти закономірно сформовану структуру локалізації, взаємозв'язку та інформаційного розподілу криміналістично значущих відображень її діяльності між матеріальними, ідеальними, цифровими, інформаційними, організаційними та іншими носіями. Така архітектура визначається характером фактично виконуваної функції, способом дії, використаними засобами, структурою взаємодії з іншими суб'єктами та властивостями середовища, у якому реалізується відповідна діяльність¹²⁶.

Особливо виразно специфіка військового середовища проявляється у психологічному аспекті криміналістичного пізнання особи. Стресові реакції, наслідки тривалого перебування в умовах небезпеки або клінічно встановлені посттравматичні стани не можуть самі по собі розглядатися як ознаки кримінальної схильності чи як чинники, що закономірно зумовлюють учинення злочину. Криміналістичне значення мають лише конкретні зовнішні поведінкові прояви, які об'єктивувалися у механізмі досліджуваної події та підтверджуються сукупністю криміналістично значущої інформації. Відповідно, реконструкція ймовірного психоемоційного стану особи

¹²¹ Amnesty International. *Official website*. URL: <https://www.amnesty.org>.

¹²² International Telecommunication Union. *Emerging Technology Trends: Artificial Intelligence and Big Data for Development 4.0*. Geneva : International Telecommunication Union, 2021. Publication No. D-TND-02-2021. URL: <https://www.itu.int/pub/D-TND-02-2021>.

¹²³ Joint Investigation Team (JIT). URL: <https://www.om.nl>.

¹²⁴ Вейц А. М. Військова криміналістика: сучасні підходи до розслідування кримінальних правопорушень у зонах конфліктів. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 9(37). С. 289–301. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-289-301](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-289-301).

¹²⁵ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 223.

¹²⁶ Зелінський А. Ф. Кримінологія : курс лекцій. Харків : Прапор, 1996. С. 64-91.

повинна здійснюватися виключно у межах імовірного криміналістичного пізнання та не може підміняти висновків судово-психологічної або судово-психіатричної експертизи¹²⁷128129130131132133.

Аналогічної методологічної обережності потребує оцінка адаптації особи до систематичного насильства. Зниження емоційної реактивності на насильницькі події, професійне звикання до умов бойової діяльності або зміна сприйняття небезпеки не можуть автоматично ототожнюватися з готовністю до протиправного насильства. Криміналістично значущим є не передбачуваний внутрішній стан суб'єкта, а стійка система його зовнішніх поведінкових проявів: повторюваний вибір способу насильства, характер та інтенсивність його застосування, поведінка щодо потерпілих, реакція на припинення опору, відтворення аналогічних алгоритмів у різних епізодах і характер подальшої посткримінальної поведінки.

Груповий характер військової діяльності також здатний модифікувати механізм прояву та відображення індивідуальних властивостей. Включеність особи у стійку систему субординаційних, професійних і неформальних зв'язків може впливати на сприйняття поведінки інших учасників, способів прийняття рішень і оцінку власних дій. Однак належність до військового колективу або високий рівень групової згуртованості самі по собі не мають криміналістично викривального значення. Об'єктом криміналістичного аналізу є зовнішньо встановлювані форми групової діяльності: синхронність дій, повторюваність однакових алгоритмів, функціональна узгодженість поведінки, спільні способи приховування інформації, відтворення подібних моделей пояснення або виправдання та зміна поведінки учасників після надходження певних командних чи інформаційних сигналів¹³⁴135.

За таких умов одним із принципових завдань криміналістичного пізнання стає розмежування індивідуально детермінованого поведінкового прояву та організаційно

¹²⁷ Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

¹²⁸ Bessel van der Kolk B. A. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York : Viking, 2014. P. 118-121.

¹²⁹ International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.

¹³⁰ Turvey B. E. Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. 5th ed. San Diego, CA : Academic Press (Elsevier), 2023. P. 125-132.

¹³¹ WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

¹³² Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. С. 94-101.

¹³³ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 228.

¹³⁴ Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet. 3rd ed. Waltham, MA : Academic Press, 2011. P. 82-87. URL: <https://shop.elsevier.com/books/digital-evidence-and-computer-crime/casey/978-0-08-092148-8>.

¹³⁵ Turvey B. E. Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. 4th ed. Burlington, MA : Academic Press, 2011. P. 44-52.

відтворюваного алгоритму діяльності. Повторюваність однакових дій різними військовослужбовцями одного підрозділу може бути пов'язана не з тотожністю їх психологічних властивостей, а з реалізацією спільного способу дії, виконанням єдиного функціонального алгоритму або дією централізованого механізму управління. І навпаки, стійке відхилення поведінки конкретної особи від типового алгоритму діяльності відповідної групи може набувати самостійного криміналістичного значення як прояв індивідуального способу дії або поведінкового патерну.

Таким чином, особливість криміналістичного дослідження особи військового злочинця полягає не у конструюванні образу «особливого злочинця», принципово відмінного від інших суб'єктів кримінальних правопорушень, а у встановленні закономірностей взаємодії властивостей особи з військовим середовищем та механізму відображення результатів цієї взаємодії у системі криміналістично значущої інформації. Одна й та сама психологічна властивість, професійна навичка або поведінкова установка залежно від функціональної ролі особи, бойової обстановки, групової взаємодії та використаних засобів може мати різні форми зовнішньої реалізації й утворювати різну структуру слідового відображення.

Відповідно, криміналістична специфіка особи військового злочинця визначається не окремою властивістю і не механічною сукупністю «військових» ознак, а системою взаємозв'язків «властивості особи → військове середовище → функціональний спосіб включення у механізм злочину → спосіб дії → архітектура криміналістичного відображення». Саме аналіз цієї системи дозволяє перейти від статичного опису суб'єкта до зворотної реконструкції механізму реалізації його властивостей у конкретній злочинній діяльності.

Концепція криміналістичного портрета, розроблена автором у попередньому дисертаційному дослідженні, виходила з розуміння такого портрета як системи відомостей про соціальні, фізико-біологічні та психологічні властивості особи, сформованої в результаті комплексного аналізу джерел криміналістично значущої інформації¹³⁶. У межах військової криміналістики зазначений підхід потребує подальшого теоретичного розвитку. Специфіка військового середовища, функціональна диференціація злочинної діяльності та встановлені особливості її слідового відображення зумовлюють необхідність переходу від переважно властивісної моделі криміналістичного портрета до властивісно-функціональної інформаційно-реконструктивної моделі особи.

У запропонованому розумінні криміналістичний портрет особи військового злочинця повинен охоплювати не лише ймовірні соціальні, фізико-біологічні та психологічні властивості суб'єкта, а й реконструйовані військово-професійні характеристики, цифрово-поведінкові патерни, спосіб дії, характер використання спеціальних засобів та ймовірний функціонально-криміналістичний тип особи. Саме поєднання властивісного та функціонального рівнів дозволяє встановлювати не лише те, якими ймовірними властивостями характеризується невстановлений суб'єкт, а й яким способом його діяльність могла бути включена у механізм конкретного злочину та в яких сегментах слідової системи найбільш імовірно об'єктивувалася його участь.

¹³⁶ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 236.

Поведінковий патерн у цьому контексті пропонуємо розуміти як стійку або ситуативно повторювану систему взаємопов'язаних дій і способів реагування особи чи групи осіб, яка відтворюється у співмірних умовах, об'єктивується у сукупності криміналістично значущих відображень та може використовуватися для реконструкції ймовірного способу поведінки суб'єкта. Від поведінкового патерну необхідно відмежовувати *modus operandi*. Останній характеризує переважно операційний спосіб підготовки, реалізації та приховування злочинної діяльності, тоді як поведінковий патерн охоплює ширшу систему повторюваних способів реагування особи, включаючи її комунікаційну, цифрову та посткримінальну поведінку.

Для військової криміналістики таке розмежування має принципове значення. Властивості особи характеризують потенційно значущі індивідуальні особливості суб'єкта; військово-професійні навички визначають доступний йому спектр спеціалізованих способів діяльності; функціонально-криміналістичний тип відображає спосіб фактичного включення особи у механізм злочину; *modus operandi* характеризує операційний алгоритм реалізації злочинної діяльності; поведінковий патерн відображає стійкі або повторювані способи реагування і взаємодії; архітектура криміналістичного відображення характеризує структуру зовнішньої об'єктивації відповідної діяльності у системі слідів. Лише комплексне дослідження зазначених компонентів дозволяє перейти від фрагментарного опису окремих ознак до побудови цілісної інформаційно-реконструктивної моделі особи військового злочинця¹³⁷¹³⁸¹³⁹.

Таким чином => військовий злочинець ≠ звичайний злочинець.

10. Прикладна ілюстрація інформаційно-реконструктивної моделі криміналістичного пізнання особи військового злочинця

Запропонована інформаційно-реконструктивна модель криміналістичного пізнання особи військового злочинця може бути проілюстрована на прикладах подій, у механізмі яких простежується різний характер функціонального включення суб'єктів у злочинну діяльність та, відповідно, різна архітектура криміналістичного відображення їхніх дій. Значення таких прикладів полягає не у ретроспективному віднесенні конкретних установлених осіб до запропонованих функціонально-криміналістичних типів, а у демонстрації пізнавального алгоритму, за якого аналіз системи матеріальних, цифрових, інформаційних, організаційних і кореляційних відображень дозволяє висувати версії щодо ймовірних властивостей, професійної підготовки та способу функціонального включення невстановлених суб'єктів у механізм досліджуваної події.

Покажемо у цьому аспекті є комплекс подій у м. Буча Київської області у 2022 році. Для криміналістичного пізнання значення мають не лише окремі локалізовані сліди конкретних актів насильства щодо цивільного населення, а їх просторове, часове

¹³⁷ Douglas J. E., Burgess A. W., Burgess A. G., Ressler R. K. *Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crime*. 3rd ed. Hoboken : Wiley, 2013. P. 214-219.

¹³⁸ Saferstein R., Roy T. *Criminalistics: An Introduction to Forensic Science*. 13th ed. Hoboken, NJ : Pearson, 2021. P. 311-318.

¹³⁹ Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 32 с.

та поведінкове співвідношення. Повторюваність окремих способів поведінки з потерпілими, характер локалізації тіл, ознаки попереднього контролю осіб, територіальна концентрація епізодів та їх співвідношення з періодами перебування конкретних військових формувань створюють можливість переходу від ізольованого аналізу місця події до міжепізодної криміналістичної реконструкції. Саме на цьому рівні набуває значення запропоноване розмежування індивідуально детермінованого поведінкового прояву та організаційно відтвореного алгоритму діяльності. Повторюваність співмірних способів дій у різних просторово локалізованих епізодах може бути підставою для висунення альтернативних криміналістичних версій: про діяльність одного суб'єкта або сталої групи виконавців; про відтворення неформально сформованого групового алгоритму; про функціонально узгоджені дії різних осіб; про існування організаційного або командного механізму, який впливав на поведінку виконавців. Вибір між такими версіями потребує зіставлення локальних слідів із даними про структуру підрозділів, маршрути їх переміщення, службові та цифрові комунікації, часові параметри окремих подій і повторюваність способів дій.

Отже, у подібній ситуації виявляється асиметрія криміналістичної видимості функціональних суб'єктів. Безпосередній виконавець може залишати персоніфіковані матеріальні, біологічні, цифрові та ідеальні сліди у межах конкретного епізоду. Діяльність суб'єкта командного або координаційного типу, навпаки, може не мати локального контактного відображення на конкретному місці події. Її ймовірні ознаки необхідно шукати у системності множинних епізодів, структурі інформаційних зв'язків, повторюваності алгоритмів поведінки та кореляції між надходженням управлінських сигналів і подальшими діями виконавців. Таким чином, характер слідової картини визначає не лише обсяг доступної інформації про особу, а й напрям пошуку того сегмента відображень, у якому найбільш імовірно об'єктивувалася її функціональна участь¹⁴⁰.

Інший механізм криміналістичного відображення простежується на прикладі збиття пасажирського літака рейсу МН17 у 2014 році. Технічно опосередкований характер формування злочинного результату принципово змінює структуру криміналістичного пізнання суб'єктів відповідної діяльності. Використання складної системи озброєння передбачає існування функціонально пов'язаного ланцюга дій, який може включати переміщення технічного засобу, вибір і підготовку позиції, технічне обслуговування, одержання або формування інформації про повітряну обстановку, безпосередню експлуатацію системи та подальше переміщення або приховування техніки.

За таких умов локальний аналіз місця настання злочинного результату об'єктивно не здатний відобразити повну систему суб'єктів, функціонально включених у його формування. Діяльність оператора технічної системи повинна реконструюватися передусім через техніко-функціональний ланцюг «параметр системи → команда або операція → технічна дія → машинно фіксований результат → зовнішній наслідок». Водночас діяльність інших учасників може об'єктивуватися у транспортних маршрутах, цифрових комунікаціях, фото– і відеоматеріалах, часових параметрах переміщення техніки, документах, свідченнях та кореляції між окремими інформаційними подіями.

¹⁴⁰ OHCHR (OOH). URL: <https://www.ohchr.org>.

Цей приклад демонструє дію закономірності функціональної дистанції слідового відображення. Чим більш опосередкованою є функція особи щодо безпосереднього технічного формування результату, тим менш імовірним стає виявлення її персоніфікованих контактних слідів у локальному просторі події і тим більшого значення набуває реконструкція просторово, часово, технічно та інформаційно розподілених зв'язків. Відповідно, криміналістичний портрет нестановленого суб'єкта у такому механізмі формується не лише за ознаками його професійної підготовки, а через встановлення того, яку функціонально необхідну операцію він міг виконувати та який тип відображень закономірно мала утворити така діяльність ¹⁴¹.

Іншу архітектуру криміналістичного відображення демонструє діяльність іррегулярних збройних формувань і терористичних структур. На прикладі діяльності так званої «Ісламської держави» криміналістичне значення може мати системне співвідношення способів використання саморобних вибухових пристроїв, мобільності малих груп, маскування серед цивільного середовища, конспіративної комунікації та цифрового інформаційного супроводу насильницьких дій.

У такій ситуації окремий спосіб виготовлення або застосування вибухового пристрою може відображати військово-професійні чи інженерно-технічні навички суб'єкта; повторюваність конструктивних і операційних рішень – стійкий *modus operandi*; характер переміщення, комунікації та реагування на зміну обстановки – поведінковий патерн; цифрове поширення матеріалів – цифрово-поведінкові характеристики; взаємозв'язок між підготовкою, реалізацією та інформаційним супроводом окремих епізодів – функціональну структуру діяльності різних суб'єктів ¹⁴².

Принципове значення має те, що зазначені елементи не повинні механічно об'єднуватися у єдиний «криміналістичний почерк» організації. Однаковий спосіб застосування технічного засобу, повторювана цифрова активність або подібний характер маскування можуть бути результатом діяльності однієї особи, передавання професійних навичок, стандартизації підготовки, функціонального розподілу діяльності або відтворення групового алгоритму. Саме тому завданням зворотної криміналістичної реконструкції є встановлення рівня, на якому виникає повторюваність: індивідуального, функціонального, групового чи організаційного. Від правильного визначення такого рівня залежить обґрунтованість висновку щодо ймовірних характеристик конкретного суб'єкта ¹⁴³.

Події у м. Маріуполь у 2022 році дозволяють проілюструвати значення середовища для формування архітектури криміналістичного відображення масштабної та функціонально розподіленої діяльності. Урбанізований простір, щільна цивільна забудова, наявність критичної інфраструктури, гуманітарних маршрутів і місць концентрації цивільного населення утворюють складну систему просторових та функціональних зв'язків. За таких умов окремий факт ураження об'єкта не може

¹⁴¹ Kocsis R. N. *Criminal Profiling: Principles and Practice*. Totowa, NJ : Humana Press, 2006. P. 311-318.

¹⁴² Carrier B. *File System Forensic Analysis*. Boston : Addison-Wesley Professional, 2005. P. 39-41 URL: [https://raw.githubusercontent.com/Urinx/Books/master/Forensic/File System Forensic Analysis.pdf](https://raw.githubusercontent.com/Urinx/Books/master/Forensic/File%20System%20Forensic%20Analysis.pdf).

¹⁴³ American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*. 5th ed. Washington, DC : American Psychiatric Publishing, 2013. P. 54-57.

аналізуватися ізольовано від загальної географії подій, часової послідовності ударів, характеру обраних об'єктів, використаних засобів ураження та доступної суб'єктам інформації про відповідну територію.

Криміналістичне значення у такому випадку набуває реконструкція передподієвого інформаційного сегмента слідової картини. Якщо реалізація певної дії потребувала попереднього одержання координат, відомостей про об'єкт, уточнення його характеристик, формування завдання та передавання відповідної інформації, то слідова система злочинної діяльності об'єктивно починає формуватися до моменту безпосереднього фізичного впливу на об'єкт. Відповідно, пошук інформації про суб'єктів штабного, розвідувального або командного функціонально-криміналістичного типу має бути спрямований не лише на наслідки конкретного ураження, а й на інформаційні процеси, що передували йому.

Зіставлення повторюваності вибору об'єктів, просторової й часової структури подій, технічних характеристик використаних засобів, інформаційної доступності відомостей про цілі та комунікаційних зв'язків між функціонально різними суб'єктами дозволяє переходити від аналізу окремих епізодів до реконструкції системи діяльності. Саме на цьому рівні може висуватися версія про ймовірну командну, штабну, розвідувальну або операторську складову відповідного механізму. При цьому функціонально-криміналістичний тип не встановлює кримінально-правової відповідальності особи, а визначає напрям пошуку того сегмента криміналістично значущої інформації, у якому найбільш імовірно відобразилася її фактична діяльність¹⁴⁴¹⁴⁵.

Наведені приклади демонструють, що одна й та сама система традиційних характеристик особи не забезпечує достатньої реконструкції суб'єкта у функціонально розподіленому механізмі злочинної діяльності. Криміналістичне пізнання потребує встановлення взаємозв'язку між властивостями особи, військовим середовищем, фактично виконуваною функцією, способом дії, поведінковими патернами та архітектурою криміналістичного відображення її діяльності.

Отже, прикладна логіка запропонованої моделі має зворотний характер. Дослідник рухається не від наперед сформованого уявлення про «типового військового злочинця» до пошуку підтверджувальних ознак, а від системи криміналістично значущих відображень – до реконструкції структури дій; від структури дій – до встановлення способу функціонального включення суб'єкта; від функції – до визначення ймовірного функціонально-криміналістичного типу; від характеру реалізації функції – до реконструкції ймовірних військово-професійних, цифрово-поведінкових та інших криміналістично значущих властивостей особи.

Саме ця зворотна спрямованість криміналістичного пізнання становить методологічну основу побудови ймовірного криміналістичного портрета особи військового злочинця: система криміналістично значущих відображень → архітектура криміналістичного відображення → структура дій → *modus operandi* та поведінкові патерни → функціональний спосіб включення у механізм злочину → функціонально-криміналістичний тип → ймовірні властивості особи → криміналістичний портрет.

¹⁴⁴ International Criminal Court. Elements of Crimes. The Hague : International Criminal Court, 2011. P. 96-104.

¹⁴⁵ UN Security Council Reports. URL: <https://www.un.org>.

Таким чином, наведені приклади демонструють, що криміналістичний портрет особи військового злочинця у військовій криміналістиці формується не шляхом механічного накопичення відомостей про окремі властивості суб'єкта, а в результаті комплексної реконструкції закономірностей відображення його діяльності. Поведінкові патерни, *modus operandi*, військово-професійні навички, цифрово-поведінкові характеристики, особливості використання зброї та військової техніки, характер взаємодії з бойовою, окупаційною або іншою криміналістично значущою обстановкою, а також функціональна роль суб'єкта у механізмі злочинної діяльності повинні досліджуватися як взаємопов'язані елементи єдиної інформаційно-реконструктивної системи.

Повторюваність алгоритмів дій, специфіка застосування спеціальних засобів, просторово-часова організація діяльності, характер комунікації між учасниками, способи приховування інформації та структура криміналістично значущих відображень дозволяють реконструювати не лише ймовірні властивості невстановленої особи, а й її військово-професійну спеціалізацію, рівень підготовки та фактичний спосіб функціонального включення у механізм злочинної діяльності. У цьому полягає принципова відмінність запропонованого підходу від традиційного описового портретування особи злочинця¹⁴⁶.

З урахуванням викладеного пропонуємо авторську рівневу модель формування інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета особи військового злочинця. Зазначена модель характеризує не формальну послідовність накопичення інформації та не структуру властивостей особи, а ступінь криміналістичної реконструкції невстановленого суб'єкта на основі системи доступних відображень його діяльності. У цьому аспекті її необхідно відмежовувати від запропонованої дворівневої функціонально-поведінкової моделі криміналістичного пізнання особи військового злочинця. Якщо функціонально-поведінкова модель визначає що саме підлягає реконструкції у механізмі участі та поведінки суб'єкта – спосіб його функціонального включення у злочинну діяльність і характерну динаміку криміналістично значущого реагування, – то рівнева модель відображає як поглиблюється криміналістичне пізнання невстановленої особи від первинної реконструкції механізму події до перевірки сформованого портрета щодо конкретного кола осіб.

Перший – слідово-реконструктивний рівень. На цьому рівні здійснюється первинна систематизація доступної криміналістично значущої інформації та реконструкція механізму досліджуваної події. Об'єктом аналізу є не лише матеріальна обстановка локального місця події, а вся доступна система відображень злочинної діяльності: матеріальні, ідеальні, цифрові, документальні, інформаційні та геопросторові дані. Результатом такого аналізу є встановлення ймовірного способу дії, просторово-часової структури події та первинного комплексу характеристик суб'єкта, функціонально необхідних або ймовірно значущих для реалізації реконструйованого механізму діяльності.

Другий – функціонально-диференційний рівень. Його зміст становить перехід від реконструйованого способу дії до встановлення ймовірних військово-професійних

¹⁴⁶ International Criminal Court. Regulations of the Office of the Prosecutor. The Hague : International Criminal Court, 2013. P. 45-48.

можливостей, спеціалізації та способу функціонального включення особи у механізм злочинної діяльності. На цьому рівні аналізується, яку саме функцію невідновлений суб'єкт міг фактично виконувати у загальному механізмі злочину: безпосередньо реалізовувати злочинну дію, здійснювати технічне керування системою озброєння або іншим спеціальним засобом, забезпечувати інформаційне супроводження, координувати діяльність інших учасників, брати участь у формуванні та передаванні управлінських рішень або автономно реалізовувати спеціалізований алгоритм дій. Результатом є висунення версії щодо одного чи декількох імовірних функціонально-криміналістичних типів особи та відповідна диференціація напрямів подальшого криміналістичного пошуку.

Третій – кореляційно-інтегративний рівень. На цьому рівні здійснюється системне зіставлення реконструйованих характеристик суб'єкта з інформацією, одержаною з незалежних джерел, установлюються просторові, часові, інформаційні, організаційні та функціональні зв'язки між окремими епізодами, діями різних учасників, комунікаційною активністю, переміщенням військових формувань, використанням систем озброєння та реалізацією управлінських процесів. Окремі відображення оцінюються не ізольовано, а як елементи системи взаємопов'язаних даних. Саме на цьому рівні можуть виявлятися стійкі поведінкові патерни, повторюваність *modus operandi*, міжепізодні зв'язки, закономірні зміни цифрової поведінки та ознаки єдиного функціонально організованого механізму злочинної діяльності.

Четвертий – верифікаційно-ідентифікаційний рівень. Його призначення полягає у перевірці сформованої інформаційно-реконструктивної моделі щодо конкретного кола ймовірних суб'єктів. Реконструйовані характеристики портрета зіставляються з відомостями про військову спеціальність, рівень професійної підготовки, службове становище, бойовий і командний досвід, доступ до відповідних систем озброєння, технічних засобів або інформації, цифрову активність, фактичне місцезнаходження та систему функціональних і комунікаційних зв'язків конкретних осіб. На цьому рівні окремі елементи первинної моделі можуть підтверджуватися, конкретизуватися, переоцінюватися або виключатися, а сформовані криміналістичні версії – одержувати різний ступінь інформаційної обґрунтованості.

Запропоновані рівні не слід розглядати як жорстко лінійну послідовність слідчих або інших процесуальних дій. Вони характеризують ступені поглиблення криміналістичної реконструкції особи, а сам процес формування криміналістичного портрета має інтегративний характер. Надходження нової інформації на будь-якому рівні може зумовити повернення до реконструкції механізму події, перегляд припущення щодо військово-професійної спеціалізації, зміну оцінки функціонально-криміналістичного типу або уточнення встановленого поведінкового патерну. Відповідно, інформаційно-реконструктивний криміналістичний портрет є динамічною ймовірнісною моделлю, ступінь обґрунтованості якої змінюється залежно від обсягу, якості, незалежності та взаємної узгодженості доступної криміналістично значущої інформації.

Джерельну основу формування інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета особи військового злочинця становить система носіїв криміналістично значущої інформації. До неї доцільно відносити матеріальну обстановку місця події та її просторові характеристики; сліди застосування зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв, військової техніки й безпілотних систем; об'єкти

злочинного посягання та інформацію про потерпілих; ідеальні відображення, збережені у пам'яті потерпілих, свідків, очевидців і співслужбовців; цифрові сліди комунікації, геолокації, використання пристроїв, облікових записів та інформаційних систем; фото-, відео- й аудіоматеріали; військову, службову, облікову та іншу документацію; відомості про структуру військових формувань, систему командування й функціональний розподіл обов'язків; дані дистанційного зондування Землі та іншу геопросторову інформацію; відомості про переміщення військових підрозділів і техніки; результати експертних досліджень; а також ознаки інсценування, приховування, знищення або штучної модифікації інформаційного середовища та інші негативні обставини.

Особливе місце у запропонованій моделі посідають кореляційні відображення. Їх не слід ототожнювати з окремим матеріальним або цифровим джерелом криміналістично значущої інформації. Під кореляційними відображеннями пропонуємо розуміти криміналістично пізнавані закономірні взаємозв'язки між просторово, часово, інформаційно, організаційно або функціонально розподіленими даними, кожен з яких окремо може не містити достатньої інформації про конкретну особу, однак їх системне зіставлення дозволяє реконструювати спосіб функціонального включення суб'єкта у механізм злочинної діяльності.

До таких відображень можуть належати часові співвідношення між комунікаційною активністю окремих осіб і реалізацією певних дій; закономірний зв'язок між переміщенням військового підрозділу та повторюваністю конкретного способу злочинної поведінки; послідовність передавання інформації, зміни бойової обстановки та застосування певної системи озброєння; повторювані часові інтервали між управлінським або інформаційним сигналом і діями виконавців; збіг геолокаційної активності, функціональних контактів і окремих епізодів злочинної діяльності; стійка залежність між зміною структури комунікацій та способами приховування або модифікації цифрової інформації.

Криміналістичне значення кореляційних відображень особливо зростає зі збільшенням функціональної дистанції суб'єкта від безпосереднього формування злочинного результату. За таких умов локалізовані контактні сліди діяльності конкретної особи можуть бути відсутніми або мати обмежену інформативність, тоді як закономірна повторюваність просторово, часово та інформаційно розподілених зв'язків здатна відображати її фактичну участь у формуванні, організації, інформаційному забезпеченні або координації злочинного механізму. Саме тому кореляційний аналіз у військовій криміналістиці слід розглядати як один із ключових способів інтеграції розподіленої криміналістично значущої інформації під час реконструкції діяльності функціонально дистанційованих суб'єктів¹⁴⁷¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Saferstein R. Criminalistics: An Introduction to Forensic Science. 12th ed. Hoboken, NJ : Pearson, 2018. P. 58-63.

¹⁴⁸ United Nations. The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016). New York : United Nations, 2016. P. 15-27.

11. Закономірності реалізації військово-професійних властивостей особи у механізмі злочинної діяльності та слідоутворенні

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що криміналістична специфіка особи військового злочинця значною мірою виявляється через сформовані у процесі професійної підготовки способи взаємодії зі спеціальними засобами та середовищем діяльності. Навички володіння зброєю, тактичного оцінювання обстановки, орієнтування на місцевості, маскування, використання військової техніки, безпілотних систем, спеціальних засобів зв'язку та інформаційних систем не мають кримінального значення самі по собі. Криміналістично значущими вони стають у разі реалізації у механізмі конкретного кримінального правопорушення та об'єктивізації у способі дії й системі утворених криміналістично значущих відображень.

Зв'язок між властивостями особи та слідовою картиною має опосередкований характер. Властивість особи або сформована професійна навичка не утворює слід безпосередньо. Вона визначає доступний суб'єкту діапазон способів діяльності, рівень складності операцій, які він здатний виконати, характер взаємодії зі спеціальними засобами та можливість реалізації певних алгоритмів поведінки. Конкретна обстановка, функціональна роль особи та мета діяльності зумовлюють актуалізацію певної навички й вибір відповідного способу дії. Реалізація такого способу у взаємодії з матеріальним, інформаційним і цифровим середовищем спричиняє виникнення системи криміналістично значущих відображень.

У зв'язку з цим пропонуємо виокремити закономірність опосередкованого професійно-функціонального відображення властивостей особи військового злочинця. Її сутність полягає у тому, що військово-професійні властивості та навички суб'єкта відображаються у слідовій картині не безпосередньо, а через обумовлений ними вибір і реалізацію доступних способів діяльності, характер використання спеціальних засобів та фактично виконувану функцію у механізмі злочину. Відповідно, напрям криміналістичного пізнання має зворотний характер: від системи криміналістично значущих відображень – до реконструкції способу дії; від способу дії – до встановлення функціонально необхідних професійних навичок; від комплексу таких навичок – до формування ймовірнісної моделі військово-професійних властивостей невстановленого суб'єкта¹⁴⁹.

Зазначений механізм може бути представлений у вигляді авторської конструкції «особа → професійна навичка → спеціальний засіб → функціональна роль → обстановка → спосіб дії → слідове відображення». Така конструкція характеризує механізм реалізації та криміналістичного відображення властивостей суб'єкта у конкретній злочинній діяльності. У зворотному напрямі вона набуває реконструктивного значення: «слідове відображення → спосіб дії → характер використання спеціального засобу → функціональна роль → професійна навичка → ймовірні властивості особи».

Особливе місце у цьому контексті посідає категорія озброєного злочинця. У попередніх авторських дослідженнях її криміналістичний зміст розглядався через системну взаємодію елементів «особистість – зброя». Застосування зазначеної

¹⁴⁹ Оржинська Е. І. Воєнна криміналістика як окрема теорія. С. 267-293. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/505/13422/28098-1?inline=1>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-11>.

конструкції до військової криміналістики потребує її подальшого теоретичного розвитку. Для військовослужбовця зброя нерідко є не випадково обраним знаряддям кримінального правопорушення, а елементом професійного середовища, щодо якого сформовані спеціальні знання, моторні навички, алгоритми застосування, правила технічного обслуговування та способи тактичного використання. Більше того, сучасна військова діяльність передбачає використання не лише індивідуальної зброї, а складних технічних та інформаційно-керованих систем, функціонування яких може забезпечуватися діяльністю декількох професійно спеціалізованих суб'єктів.

Тому у військовій криміналістиці традиційна система «особистість – зброя» трансформується у складний механізм професійно, технічно та функціонально опосередкованої взаємодії. Особа є носієм індивідуальних властивостей і набутого професійного досвіду; професійна навичка визначає доступні алгоритми використання спеціального засобу; зброя, військова техніка, безпілотна система, засіб зв'язку або інший спеціальний об'єкт створюють технічні можливості та обмеження діяльності; функціональна роль визначає місце дій суб'єкта у загальному механізмі події; обстановка формує просторові, часові, інформаційні та ситуаційні умови реалізації відповідної діяльності; обраний спосіб дії безпосередньо визначає характер взаємодії суб'єкта із середовищем та механізм утворення криміналістично значущих відображень.

Саме системна взаємодія зазначених елементів визначає специфіку слідоутворення. Одна й та сама система озброєння може формувати різну слідову картину залежно від рівня підготовки оператора, способу її застосування, характеру одержаної інформації, фактично виконуваної функції та особливостей обстановки. Водночас зовні подібний злочинний результат може бути досягнутий із застосуванням різних технічних засобів, різних операційних алгоритмів і за участю суб'єктів із різною професійною спеціалізацією. Тому криміналістична реконструкція не може ґрунтуватися на спрощеній формулі «вид зброї – військова спеціальність особи».

Методологічно обґрунтованим є встановлення комплексу функціонально необхідних ознак діяльності. Під таким комплексом пропонуємо розуміти сукупність взаємопов'язаних характеристик способу дії, технічних параметрів використаного засобу, просторово-часової організації діяльності та інформаційної взаємодії, наявність яких об'єктивно передбачає володіння суб'єктом певними знаннями, навичками або професійними компетентностями. Криміналістичне значення має не окрема технічна ознака, а їх системне поєднання, що дозволяє сформувати ймовірнісне судження про професійні можливості нестановленої особи.

Запропонований підхід особливо важливий для дослідження злочинної діяльності, результат якої має технічно або інформаційно опосередкований характер. Оператор безпіотної системи, артилерійського комплексу, ракетної системи або іншого дистанційно керованого засобу може не перебувати у безпосередньому контакті з потерпілим чи локальним місцем настання злочинного результату. За таких умов його професійні властивості відображаються переважно не у традиційних контактних слідах, а у технічних параметрах функціонування системи, траєкторіях, телеметричних даних, характері коригування, структурі інформаційних потоків і часових співвідношеннях між комунікаційною активністю та реалізацією конкретної дії.

Зазначене підтверджує сформульовану вище закономірність функціональної дистанції слідового відображення. Чим більш технічно, інформаційно або

організаційно опосередкованою є діяльність особи щодо безпосереднього злочинного результату, тим меншою є ймовірність утворення її локалізованих контактних слідів і тим більшого криміналістичного значення набувають технічні, цифрові, інформаційні та кореляційні відображення. Отже, військово-професійна підготовка суб'єкта впливає не лише на спосіб учинення кримінального правопорушення, а й на структуру криміналістичної видимості його діяльності.

У цьому аспекті можна сформулювати ще одну важливу закономірність: зі зростанням рівня професійної спеціалізації діяльності суб'єкта зростає специфічність комплексу функціонально необхідних ознак, за якими може здійснюватися зворотна реконструкція його ймовірної військово-професійної підготовки. Інакше кажучи, складний спеціалізований алгоритм діяльності потенційно звужує коло осіб, здатних його реалізувати, однак криміналістичне встановлення таких осіб потребує переходу від аналізу окремого сліду до системного дослідження способу дії, технічних параметрів, інформаційних зв'язків та функціонального контексту події.

Військове середовище водночас здатне впливати на форму реалізації індивідуальних властивостей особи. Бойова обстановка, тривале перебування в умовах небезпеки, дефіцит часу, інформаційна невизначеність, групова взаємодія та субординаційна залежність можуть модифікувати способи прийняття рішень і зовнішні форми поведінкового реагування. Однак зазначені умови не повинні інтерпретуватися як такі, що закономірно трансформують військовослужбовця у злочинця або автоматично зумовлюють психологічну деформацію особи. Предметом криміналістичного аналізу є конкретні зміни у спостережуваній поведінці, які відтворюються у співмірних ситуаціях і знаходять об'єктивне відображення у криміналістично значущій інформації¹⁵⁰¹⁵¹.

У цьому зв'язку доцільно розрізнити ситуативно зумовлену поведінкову реакцію та стійкий поведінковий патерн. Перша виникає під впливом конкретної сукупності обставин і сама по собі не дозволяє робити висновки про стійкі властивості особи. Поведінковий патерн характеризується повторюваністю взаємопов'язаних способів реагування у співмірних ситуаціях та підтверджується сукупністю незалежних інформаційних відображень. Саме встановлення повторюваності, стійкості та міжепізодної подібності поведінки створює підстави для використання відповідної інформації під час побудови криміналістичного портрета¹⁵²¹⁵³.

З огляду на викладене вважаємо методологічно недоцільним формування окремої криміналістичної типізації військових злочинців за критеріями «стресовий», «професійно деформований», «адаптований до насильства» або іншими передбачуваними внутрішніми станами особи. Такі характеристики мають різну психологічну, кримінологічну та клінічну природу, не утворюють єдиного класифікаційного критерію та не забезпечують диференціації напрямів пошуку

¹⁵⁰ Inman K., Rudin N. The Origin of Evidence. *Forensic Science International*. 2002. Vol. 126. No. 1. P. 11–16. DOI: 10.1016/S0379-0738(02)00031-2.

¹⁵¹ UN Security Council Reports. URL: <https://www.un.org>.

¹⁵² Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet. 3rd ed. Waltham, MA : Academic Press, 2011. 840 p. URL: <https://shop.elsevier.com/books/digital-evidence-and-computer-crime/casey/978-0-08-092148-8>.

¹⁵³ Turvey B. E. Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. 4th ed. Burlington, MA : Academic Press, 2011. 728 p.

криміналістично значущої інформації. Водночас мотив, ціннісні орієнтації, корислива спрямованість, ідеологічне виправдання насильства, імпульсивність та інші психологічні або соціально-психологічні характеристики можуть урахуватися як додаткові параметри криміналістичного портрета за умови, що їх імовірний прояв реконструюється на основі стійких комплексів поведінкових відображень. Вони не замінюють запропоновану функціонально-криміналістичну типізацію, а поглиблюють інформаційну модель конкретної особи. Командний, виконавський, операторський, штабний, розвідувальний або диверсійний функціонально-криміналістичний тип може поєднуватися з різними мотиваційними та поведінковими характеристиками, оскільки тип визначається способом фактичного функціонального включення особи у механізм злочину, а не її передбачуваним внутрішнім станом.

Отже, специфіка особи військового злочинця у криміналістичному пізнанні визначається не презюмованою девіантністю військовослужбовця і не самим фактом володіння зброєю, наявності бойового досвіду чи перебування у бойовій обстановці. Вона полягає у специфічному механізмі реалізації та відображення індивідуальних властивостей, військово-професійних навичок і функціональної ролі особи у взаємодії зі спеціальними засобами та військовим середовищем. Виявлені закономірності опосередкованого професійно-функціонального відображення, функціональної дистанції та зростання специфічності комплексу функціонально необхідних ознак зі збільшенням професійної спеціалізації діяльності створюють теоретичне підґрунтя для зворотної реконструкції ймовірних характеристик нествореного суб'єкта, побудови його інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета та визначення диференційованих напрямів пошуку доказової інформації¹⁵⁴¹⁵⁵¹⁵⁶.

12. Авторська дворівнева функціонально-поведінкова модель криміналістичного пізнання особи військового злочинця

Запропоновані поведінкові моделі не є взаємовиключними та не характеризують незмінний тип особи військового злочинця. Поведінкове реагування суб'єкта здатне змінюватися залежно від розвитку інформаційної, оперативної та процесуальної ситуації. Первинна модель приховування може поєднуватися з раціоналізацією; після появи публічної криміналістично значущої інформації – трансформуватися у демонстративне виправдання; у разі персоніфікації участі конкретної особи – доповнюватися моделлю колективного розчинення відповідальності; після виникнення реальної або суб'єктивно сприйнятої загрози викриття – переходити у модель втечі та ухилення від правосуддя. Саме тому поведінкові моделі доцільно розглядати не як статичні типи особи, а як динамічну систему криміналістично значущих способів реагування суб'єкта на вчинену подію, існування її інформаційних відображень та зміну рівня загрози його встановлення і притягнення до відповідальності.

¹⁵⁴ Douglas J. E., Burgess A. W., Burgess A. G., Ressler R. K. Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crime. 3rd ed. Hoboken : Wiley, 2013. P. 214-219.

¹⁵⁵ Inman K., Rudin N. Principles and Practice of Criminalistics: The Profession of Forensic Science. Boca Raton : CRC Press, 2001. P. 67-74. DOI: 10.1201/9781420036930.

¹⁵⁶ United Nations. The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016). New York : United Nations, 2016. P. 15-27.

У цьому полягає їх принципова відмінність від функціонально-криміналістичних типів особи військового злочинця. Командний, виконавський, штабний, операторський, розвідувальний і диверсійний типи характеризують спосіб фактичного функціонального включення особи у механізм злочинної діяльності та визначають закономірності її участі у формуванні злочинного результату. Поведінкові моделі приховування, раціоналізації, демонстративного виправдання, колективного розчинення відповідальності та втечі й ухилення від правосуддя, своєю чергою, характеризують закономірності реагування особи на факт учинення кримінального правопорушення, існування його слідів, зміну інформаційної обстановки та виникнення загрози викриття.

З огляду на викладене пропонуємо розмежовувати два взаємопов'язані рівні криміналістичного моделювання особи військового злочинця – функціональний і поведінковий. Функціональний рівень спрямований на встановлення місця особи у механізмі злочинної діяльності, характеру її фактичної участі, професійної спеціалізації, військово-службових можливостей та закономірностей утворення криміналістично значущих відображень відповідної діяльності. Поведінковий рівень орієнтований на дослідження способів реагування особи на вчинений злочин, характеру її інформаційної, комунікаційної, цифрової та посткримінальної поведінки, а також прогнозування подальших моделей її дій.

Зазначені рівні не утворюють жорсткої послідовності криміналістичного пізнання і не є взаємовиключними. Вони функціонують паралельно, взаємно доповнюють один одного та можуть реконструюватися у різній послідовності залежно від характеру наявної доказової інформації. В окремих випадках першочергово може бути встановлений функціонально-криміналістичний тип особи (наприклад, операторський чи штабний), тоді як поведінкова модель реконструюється лише після аналізу цифрової активності або комунікацій. В інших ситуаціях саме особливості поведінкового реагування дозволяють звужити коло ймовірних функціональних ролей суб'єкта. Таким чином, функціональний і поведінковий напрями криміналістичної реконструкції перебувають у відносинах взаємної інформаційної корекції.

На цій основі пропонуємо авторську дворівневу функціонально-поведінкову модель криміналістичного пізнання особи військового злочинця, яка відображає як об'єктивний механізм реалізації злочинної діяльності, так і зворотний процес її криміналістичної реконструкції.

Об'єктивний механізм реалізації та відображення діяльності особи може бути представлений у вигляді такої системи взаємозв'язків:

– криміналістично значущі властивості особи → військово-професійні можливості та навички → функціональний спосіб включення у механізм злочинної діяльності → взаємодія зі спеціальними засобами та конкретною обстановкою → система дій → криміналістично значущі відображення.

У цій системі індивідуальні властивості та професійно сформовані можливості визначають потенційний діапазон доступних способів діяльності; функціональна роль зумовлює місце особи у загальному механізмі злочину; взаємодія зі спеціальними засобами, озброєнням, військовою технікою, цифровими системами та конкретною бойовою або службовою обстановкою визначає спосіб реалізації діяльності, результатом чого стає формування системи матеріальних, ідеальних, цифрових, документальних, інформаційних та інших криміналістично значущих відображень.

Криміналістичне пізнання особи здійснюється у зворотному напрямі. Його логіка може бути представлена таким чином:

– система криміналістично значущих відображень → реконструкція окремих дій → встановлення повторюваних поведінкових патернів → формування ймовірної поведінкової моделі → визначення функціонально-криміналістичного типу → реконструкція військово-професійних можливостей та інших криміналістично значущих властивостей особи → формування інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета.

При цьому поведінкова модель не є об'єктивним елементом механізму злочинної діяльності, а становить результат криміналістичного узагальнення встановлених поведінкових патернів, реконструйованих за сукупністю криміналістично значущих відображень. Саме тому вона виконує евристичну функцію, забезпечуючи висунення криміналістичних версій, прогнозування подальшої поведінки особи та визначення найбільш імовірних напрямів пошуку доказової інформації.

Водночас запропонований перелік поведінкових моделей має характер базової криміналістичної систематизації і не претендує на вичерпність. Подальший розвиток військової криміналістики може обґрунтувати виокремлення інших моделей поведінкового реагування за умови встановлення їх самостійної спрямованості, стійкої сукупності взаємопов'язаних поведінкових патернів та специфічного механізму криміналістичного відображення. Разом із тим розширення цієї системи не повинно здійснюватися шляхом механічного перетворення окремої дії, мотиву чи психологічної властивості особи на самостійну поведінкову модель¹⁵⁷.

Таким чином, авторська дворівнева функціонально-поведінкова модель криміналістичного пізнання особи військового злочинця поєднує два відносно самостійні, але інформаційно взаємопов'язані напрями реконструкції. Функціональний рівень дозволяє встановити спосіб фактичного включення особи у механізм злочинної діяльності та прогнозувати закономірності відображення її участі у слідовій картині. Поведінковий рівень забезпечує систематизацію повторюваних способів реагування суб'єкта на вчинене кримінальне правопорушення, існування його слідів та зміну інформаційної й процесуальної ситуації. Їх інтеграція створює методологічну основу для формування динамічного інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета особи військового злочинця, придатного для висунення криміналістичних версій, визначення напрямів пошуку доказової інформації, прогнозування подальшої поведінки суб'єкта та підвищення ефективності документування і розслідування кримінальних правопорушень у військовій сфері.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило сформуванню цілісної концепцію криміналістичного пізнання особи військового злочинця як одного з центральних об'єктів військової криміналістики. Обґрунтовано, що криміналістичне значення особи визначається не сукупністю її індивідуальних властивостей, а закономірностями їх зовнішнього відображення у механізмі злочинної діяльності, способі вчинення

¹⁵⁷ United Nations Human Rights Council. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine : A/HRC/52/62. Geneva : United Nations, 2023. P. 4-9. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4027584>.

кримінального правопорушення та системі криміналістично значущої інформації. Запропоновано розглядати особу військового злочинця як інтегровану систему соціальних, фізико-біологічних, психологічних, військово-професійних, цифрово-поведінкових, функціональних і поведінкових характеристик, що набувають криміналістичного значення лише у взаємозв'язку з механізмом злочинної діяльності та закономірностями її криміналістичного відображення. Обґрунтовано доцільність розширення традиційної структури криміналістичної характеристики особи злочинця шляхом включення військово-професійних, цифрово-поведінкових, функціонально-криміналістичних і посткримінальних поведінкових компонентів. Доведено, що військове середовище не формує особливого антропологічного чи психологічного типу злочинця, проте істотно впливає на механізм реалізації індивідуальних властивостей особи, її професійних навичок, функціональної ролі та характер криміналістичного відображення діяльності. Запропоновано авторське визначення поняття особи військового злочинця як інтегрованої системи криміналістично значущих властивостей суб'єкта, що закономірно проявляються у способі підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, характері взаємодії з іншими учасниками, використанні спеціальних засобів, поведінці після вчинення злочину та системі криміналістично значущих відображень¹⁵⁸¹⁵⁹. Розроблено авторську функціонально-криміналістичну типізацію особи військового злочинця, критерієм якої визначено фактичний спосіб функціонального включення особи у механізм злочинної діяльності. Виокремлено командний, виконавський, штабний, операторський, розвідувальний і диверсійний функціонально-криміналістичні типи та доведено, що кожному з них відповідає власний механізм формування криміналістично значущої інформації. Сформульовано закономірність функціональної дистанції слідового відображення та обґрунтовано категорію асиметрії криміналістичної видимості функціональних суб'єктів, які пояснюють взаємозв'язок між функціональною роллю особи та характером її слідового відображення. Розроблено систему посткримінальних поведінкових моделей особи військового злочинця (приховування, раціоналізації, демонстративного виправдання, колективного розчинення відповідальності та втечі), доведено можливість їх використання для прогнозування поведінки суб'єкта, висування криміналістичних версій і визначення напрямів пошуку доказової інформації. Уперше запропоновано розмежування функціонального та поведінкового рівнів криміналістичного моделювання особи, що стало основою авторської дворівневої функціонально-поведінкової моделі криміналістичного пізнання особи військового злочинця. Обґрунтовано самостійне криміналістичне значення цифрово-поведінкових характеристик особи як специфічної форми зовнішньої об'єктивізації її діяльності у цифровому середовищі та доведено можливість реконструкції комунікаційної, геолокаційної, інформаційної й посткримінальної поведінки за цифровими слідами. Розвинуто концепцію інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета особи військового злочинця та запропоновано чотирирівневу модель його формування, що відображає послідовність криміналістичної реконструкції

¹⁵⁸ Council of the European Union. MH17: EU response. URL: <https://www.consilium.europa.eu>.

¹⁵⁹ Вейц А. М. Военна криміналістика: сучасні підходи до розслідування кримінальних правопорушень у зонах конфліктів. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 9(37). С. 289–301. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-289-301](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-289-301).

невстановленої особи від системи слідів до її ймовірного криміналістичного портрета. У сукупності запропоновані положення формують авторську концепцію криміналістичного пізнання особи військового злочинця у межах військової криміналістики та створюють методологічне підґрунтя для подальшого розвитку криміналістичних засобів побудови криміналістичних версій, реконструкції механізму злочинної діяльності, прогнозування поведінки нестановлених суб'єктів і підвищення ефективності документування та розслідування кримінальних правопорушень у військовій сфері.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено теоретико-методологічні засади криміналістичного пізнання особи військового злочинця з урахуванням специфіки військового середовища. Обґрунтовано необхідність переходу від традиційного статичного опису властивостей особи злочинця до їх системної реконструкції за криміналістично значущими відображеннями злочинної діяльності. Визначено вплив військової ієрархії, субординації, професійної спеціалізації, систем управління, озброєння, зв'язку, розвідки та цифрових технологій на механізм злочинної діяльності й характер слідової картини. Запропоновано авторське визначення військової криміналістики як спеціалізованої теорії криміналістичної науки, предмет якої охоплює закономірності злочинної діяльності у військовій сфері та закономірності роботи з криміналістично значущою інформацією про таку діяльність. Установлено, що криміналістичне значення мають не лише фізико-біологічні, соціальні та психологічні властивості особи, а й її військово-професійна підготовка, функціональна роль і сформовані алгоритми поведінки. Обґрунтовано можливість зворотної реконструкції військової спеціалізації, професійних навичок, функціонального типу та поведінкової моделі нестановленого суб'єкта за системою матеріальних, ідеальних, цифрових, документальних, інформаційних і кореляційних відображень. Розроблено дворівневу функціонально-поведінкову модель криміналістичного пізнання особи військового злочинця, що поєднує дослідження її властивостей із реконструкцією способу функціонального включення у механізм злочинної діяльності. Визначено значення цієї моделі для формування інформаційно-реконструктивного криміналістичного портрета, висунення та перевірки криміналістичних версій, звуження кола ймовірних осіб і визначення напрямів пошуку доказової інформації.

Ключові слова: військова криміналістика, особа військового злочинця, криміналістичне пізнання, військово-професійні властивості, функціонально-криміналістичний тип, поведінкова модель, криміналістично значущі відображення, інформаційно-реконструктивний криміналістичний портрет.

Література

1. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). 5th ed. Washington, DC : American Psychiatric Publishing, 2013. 947 p.
2. Amnesty International. *Official website*. URL: <https://www.amnesty.org>.
3. Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>.

4. Bessel van der Kolk B. A. *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. New York : Viking, 2014. 464 p.
5. Canter D. *Criminal Shadows: Inside the Mind of the Serial Killer*. London : HarperCollins, 1994. 464 p.
6. Carrier B. *File System Forensic Analysis*. Boston : Addison-Wesley Professional, 2005. 382 p. URL: <https://raw.githubusercontent.com/Urinx/Books/master/Forensic/FileSystemForensicAnalysis.pdf>.
7. Casey E. *Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet*. 3rd ed. Waltham, MA : Academic Press, 2011. 840 p. URL: <https://shop.elsevier.com/books/digital-evidence-and-computer-crime/casey/978-0-08-092148-8>.
8. Council of the European Union. MH17: EU response. URL: <https://www.consilium.europa.eu>.
9. Douglas J. E., Burgess A. W., Burgess A. G., Ressler R. K. *Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crime*. 3rd ed. Hoboken : Wiley, 2013. 560 p.
10. Eurojust. *Prosecuting War Crimes in EU Member States: National Practices and Challenges*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. 72 p.
11. Eurojust; Genocide Network; Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. *Documenting International Crimes and Human Rights Violations for Criminal Accountability Purposes: Guidelines for Civil Society Organisations*. The Hague : Eurojust, 2022. DOI: 10.2812/682168.
12. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org>.
13. Inman K., Rudin N. *Principles and Practice of Criminalistics: The Profession of Forensic Science*. Boca Raton : CRC Press, 2001. 392 p. DOI: 10.1201/9781420036930.
14. Inman K., Rudin N. *The Origin of Evidence*. *Forensic Science International*. 2002. Vol. 126. No. 1. P. 11–16. DOI: 10.1016/S0379-0738(02)00031-2.
15. International Criminal Court (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.
16. International Criminal Court. *Elements of Crimes*. The Hague : International Criminal Court, 2011. 130 p.
17. International Criminal Court. *Regulations of the Office of the Prosecutor*. The Hague : International Criminal Court, 2013. 76 p.
18. International Telecommunication Union. *Emerging Technology Trends: Artificial Intelligence and Big Data for Development 4.0*. Geneva : International Telecommunication Union, 2021. Publication No. D-TND-02-2021. URL: <https://www.itu.int/pub/D-TND-02-2021>.
19. Joint Investigation Team (JIT). URL: <https://www.om.nl>.
20. Kocsis R. N. *Criminal Profiling: Principles and Practice*. Totowa, NJ : Humana Press, 2006. 368 p.
21. OHCHR (OOH). URL: <https://www.ohchr.org>.
22. Saferstein R. *Criminalistics: An Introduction to Forensic Science*. 12th ed. Hoboken, NJ : Pearson, 2018. 576 p.
23. Saferstein R., Roy T. *Criminalistics: An Introduction to Forensic Science*. 13th ed. Hoboken, NJ : Pearson, 2021. 624 p.
24. The UN Guidelines on “Battlefield” Evidence and Terrorist Offences: A Frame, a Monet, or a Patchwork? 2020. JustSecurity. URL : <https://www.justsecurity.org/72094/the->

un-guidelines-on-battlefield-evidence-and-terrorist-offences-a-frame-a-monet-or-a-patchwork/.

25. Turvey B. E. Crime Reconstruction. 4th ed. San Diego, CA : Academic Press, 2017. 656 p.

26. Turvey B. E. Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. 4th ed. Burlington, MA : Academic Press, 2011. 728 p.

27. Turvey B. E. Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis. 5th ed. San Diego, CA : Academic Press (Elsevier), 2023. 920 p.

28. UN Security Council Reports. URL: <https://www.un.org>.

29. UNESCO; International Association of Prosecutors. Guidelines for Prosecutors on Digital Evidence Collection in Compliance with International Standards on Freedom of Expression and Privacy. Paris : UNESCO, 2025. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395060>.

30. United Nations Human Rights Council. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine : A/HRC/52/62. Geneva : United Nations, 2023. 19 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4027584>.

31. United Nations. The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016). New York : United Nations, 2016. 68 p.

32. WarCrimes.gov.ua : офіційний портал документування воєнних злочинів, учинених Російською Федерацією проти України. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

33. Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства) : монографія. Київ : Атіка, 1999. 352 с.

34. Вейц А. М. Воєнна криміналістика: сучасні підходи до розслідування кримінальних правопорушень у зонах конфліктів. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 9(37). С. 289–301. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-289-301](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-289-301).

35. Дрозд О. Ю., Журавльов Д. В., Шкляр С. В. та ін. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. О. Ю. Дрозда. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 1472 с.

36. Зелінський А. Ф. Кримінологія : курс лекцій. Харків : Прапор, 1996. 260 с.

37. Калюга К. В. Військова криміналістика як окрема галузь знань: сучасний стан і перспективи розвитку. *Ucraina militaris : збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29–30 жовтня 2025 р.)* / за ред. К. В. Єргідзей, В. В. Корнієнка. Київ : НУОУ, 2025. С. 430-433. URL: <https://mail.nuou.org.ua/assets/documents/tezy-ucraina-militaris-1a.pdf>.

38. Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 32 с.

39. Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 474 с.

40. Калюга К. В. Про поняття особи злочинця у військовій криміналістиці. *Права людини та публічне врядування : IX Міжнародний правничий форум, 29 травня 2026 р. Львів – Торунь* : Liha-Pres, 2026. 376 с. (С. 285-289). URL: <http://catalog.liha->

pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/473/15555/38419-1. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-68>.

41. Калюга К. В. Термінологічний апарат військової криміналістики. Наука і вища освіта: матеріали XXXIV Міжнародна наукова конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Запоріжжя, 12 листопада 2025 року). Запоріжжя : КПУ, 2025. С. 29-30.

42. Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7-8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180-182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

43. Оржинська Е. І. Воєнна криміналістика як окрема теорія. С. 267-293. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/505/13422/28098-1?inline=1>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-11>.

44. Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177-181. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

45. Салтевський М. В. Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації про злочинця та обставини злочину : лекція. Київ: НДІРІО КВШ МВС СРСР, 1983. 44 с.

Information about the author:

Kaliuha Karina Viktorivna,

Doctor of Law, Professor,

Acting Head of the Department of Criminal Law, Procedure, and Forensics,

Institute of Economics and Law

Classic Private University

70b, Zhukovskoho Str., Zaporizhzhia, 69002, Ukraine